

Augsburgsche
Geloofsbelijdenis
1830

10 April 1953

Waarde Hr. Scholtz.

Bij deze ontvangt U een boek, dat door de
schoonmaak beneden kwam. Sinds Dec. '47 ben ik
niet meer boven geweest. en nu verwonderde ik me
over het beris. Het kan zijn, dat D^r. Steenbeek het
me eens ter lezing heeft gegeven, om me op de
hoogte te brengen van het ontstaan en de inhoud van
de Augsburgse Geloofsbelydenis.

Omdat het best aan onze kerk kan toebehoren,
en ook omdat ik niet graag zou willen, dat het b.v.
bij overlijden op een boekenstalletje terecht kwam,
zend ik het aan U. Wilt U eens informeren, of
b.v. elke Luth. Gem. zo'n exemplaar heeft en of
het onze present is in de kist (onder de kansel).
Wilt U verder naar eigen goedvinden handelen?

Het vriendelijke groet

A. H. R. Lubbes-deKieffer

Er staat een prachtig portret van Luther in!

MONUMENT

van het

Driehonderdjarig Bestaan

DER

ONVERANDERDE

Augsburgsche Geloofsbelijdenis,

OPGEDRAGEN

aan

ALLEN DIE DEZELVE ZYN TOEGEDAAN,

DOOR

SANDER & COMP^{ie}

Steendrukkers en Uitgevers

te

HAARLEM.

1830.

*'t Ontzettend bygeloof en 't dweepend onverstand,
Verbonden zich te zaam, om, met een wreev'le hand
Het zaad, door God gezaaid, tot heil der stervelingen,
Tè stikken in den grond, door onkruid weg te dringen,
Tè dooven 't hemelsch licht, dat d'Almagt eens ontstak,
T'ontrukken aan den mensch, het woord dat Jezus sprak.
Om hem zoo andermaal, nu d'Afgodstempels vielen,
Voor dwaze beeldendienst ter neder te doen knielen.
Reeds rustte een donk're nacht op 's Heilands reine leer.-
Dat zag de Godheid aan - daar daalt de Waarheid neer!
Bestuurt door 's Eeuw'gen Geest - door Hemelglans omschenen.
Zy vaagt met majesteit het duister voor zich henen.
En, wyl haar gloed aan d'aard op nieuw ten Heilzon strekt,
Rukt zy den sluyer weg, die 't Evangelie dekt.*

A. Vinkeles del. inv. del.

Voorede

Voor de derde maal is de gedachtenis viering aan de overlevering der Augsburgsche Geloofsbelydenis op Landen. Ook in het jaar 1630 en in 1730 heeft zy plaats gehad, hoewel telkens onder zeer verschillende omstandigheden, welke natuurlijk in vloed hadden op de stemming waarin de viering plaats had.

Die van 1630 viel in een, voor de Protestantische kerk zeer ongunstig tydvak, namelijk in dat, waarin de 30 jarige oorlog woedde. Dit feest, zegt de geschiedenis, was, dewijl het oogen, scheynlyk het laatste zou zyn, in de meeste oorden, een duurfeest, terwijl het zelve daar, waar de keizerlyke legers stonden, in het geheel niet gevierd kon worden. Keizer Ferdinand maakte te daar en boven zich gereed, om de kerkelyke goederen, sedert het verdrag van Pasfau door de onvroonschen in bezit genomen, aan dezelve weder te ontnemen, en te Augsburg, de wieg der evangelische kerk, met de uitroeying van deze een begin te maken, en reeds waren alle Geestelyken, die tot haar behoorden in de keizerlyke staten in hunne bedieningen geschorst.

De Kurfurst Johan Georg van Saksen, daarentegen, had een zamenkomst te Leipzig aangekondigd, en op deze werd de eerste viering van de overlevering der Augsburgsche Geloofsbelydenis besloten, welke diensvolgens in geheel Saksen in Brunswijk, Lüneburg, Bayreuth, Neklenburg, Holstein en in andere landen en ryksteden plaats had; mede, terwijl dezelve in het Kurfurstendom Brandenburg, welks opperhoofd in 1614 tot de gevoelens van Calvyn was overgegaan verbraden werd.

Daarentegen

Daarentegen heeft naderhand Friederik Wilhelm Koning van Pruisen die de vereeniging der beide evan. gelische Gemeindheden wenschte tusschen de viering der overlevering der Augsburgsche Geloofsbelijdenis tegen 1730 geboden, en er den 25^e en 26^e Juny diens jaars voor bepaald in Denemarken heeft de viering van dit tweede eeuwfeest niet veel beteekend, dewyl men aldaar dextelvet tot 1734 sparen wilde, zynde dit jaar het tydstip van het welk af aan de meeste veranderingen, door de Hervorming in dat land hadden plaats gegrepen. In Zweden daarentegen werd zig met grooten ernst en de meeste plegtstatigheid volbragt; en in Upsale werden de voornaamste omstandigheden op de Augsburgsche Geloofsbelijdenis betrekking hadden, in een vuurwerk vertoond.

Tydens het tweede eeuwfeest der Augsburgsche Geloofsbelijdenis waren de uiterlyke omstandigheden in Europa gunstiger voor keizer Karel VI welke de wonden, door den krijg geslagen, genezen, en had, daarenboven, de gunst der Vorsten ter toestemming in de pragmaticke Sanctie, trachtens welke Karels dochter, Maria Theresia, na zynen dood in het onverdult bezit der oostenryksche erflanden blyven zoude, nodig. Pruisen was tot eene hoogte van magt geklommen, die geïgald moest worden. Engeland had grooten invloed op het vaste land. Zweden boezemde ontzag in, en van de zyde Frankryks was thans niets te vrezen, om dat de 73 jarige Minister Kardinaal Fleurij, door zuinigheid werd teruggehouden van oorlogzuchtige ontwerpen. Alleen uit Salzburg werden de evangelischen verdreven. Zoo werd het tweede eeuwfeest der Augsburgsche Geloofsbelijdenis overal in Duitschland

Duitsland gevierd, waar de protestanten, overeenkomstig, de bepalingen van den westpaalschen vrede, vrij Godsdienst, oeffening hadden.

De beide eerste eeuwfeesten der Augsburgsche Teloofs- belydenis hebben aanleiding gegeven tot vele twisteschriften van de zijde der Roomschen. De Jezuït Adam Cont bespottte in verscheidene tractaatjes de viering, welke in 1630 zou plaats hebben. Scioppius begeerde dat de Lutheranen met wortel en tak zouden uitgeroeit, en met name Wittenberg verwoest zoude worden. Inzonderheid waren de Jezuïten in de weer, om de Augsburgsche Teloofsbelydenis door valsche en vordichte verklaringen gehaat te maken, en maakten de Godgeleerden op de, door den Bieschop van Augsburg nieuw gestichte, akademie Dillingen er hun werk van, om die Teloofsbel. lydenis te verdraagen en in vordenking te brengen. Buiten dit kwamen er vele paskwillen en schosschriften uit, welke wederlegging, de pennen in beweging hield.

Reeds vóór de viering van het eerste eeuwfeest der Augsburgsche Teloofsbelydenis hadden godgeleerde geschillen de aanhangers der luthersche Kerk zelve verdeeld. Twee zeer voornamen waren deze: Eooreerst, of de kracht des H. Geestes zich met de H. Schrift, alleen dan wanneer men zich van haer bediende, vereenige, dan of deze vereeniging, ook buiten dit ge. bruik om, plaats had. Ten tweede of Christus zich in den staat zyner vernedering. — uitgetoond bij het verrigten der wonderen van het vermogen zyner goddelijke volmaaktheden onthouden, dan of hy zich van hetzelfde steeds, op eene verborgene wijze, bediend had.

Men

Men kan reeds uit deze staten beoordeelen, welk eene richting de geest in het godsdienstige genomen had, namelijk tot ydele spitsvondigheid. Zoo wordt ook de redelyke toestand der Kerk, ten tyde der tweede feestviering, als ongunstig geschilderd, daar een Cyprianus, met betrekking tot dien toestand in zijn leedryd, in eene voorrede vóór de geschiedenis der Augsburgsche Geloofsbelijdenis, zegt, dat de kerk voor honderd Jaaren meer verdrukking ondergaan, maar in zich Zelve minder slechte voorbeelden, meer eenheid en minder ongelooft, minder netheid in de uitwendige Godsdienst, maar meer deugdkame harten, of levendige tempels Gods in zich besloten had; en dat hy, uit hoofde der overhand nemende onbetrouwbaarheid, geenen toepasselyken jubeltekst wist dan: doet boete en geloof aan 't Evangelie.

Uit de verordeningen der Overheden uit die tyden blijkt, dat inde 17^{en} 18^{en} eeuw de overlevering der Augsburgsche Geloofsbelijdenis als een groot feest is gevierd geworden. Op beide feesten waren toepasselyke teksten voorgeschreven doch de kanselwelsprekendheid was in eenen slechten staat.

De goede predikers der 17^{en} eeuw werden door de bevoeren des 30 jarigen Oorlogs niet alleen in hunne werkzaamheden belemmerd, maar konden ook, noch door onderwijs, noch voorschriften weldadig op de vorming van jonge leeraars werken. Velen werden door pest en honger weggeraapt, zoo dat de meeste plaatsen moesten bezet worden door zoodanige redenaars, welke niet alleen alle kanselwelsprekendheid ontbeerden, maar ook in plaats van licht en troost toetredienen, schoolsche stelsellet en twistredenkunde opstelden. Tijdens het tweede eeuwfeest hadden, wel is waar, de bemoeijingen van den frommen Spener

Spencer en van Trachem Lange een einde aan de kunste, naryen in het prediken gemaakt; de betere kant van onderz. wys kon evenwel daar om niet algemeen worden, dewyl de Leipziger Progelinden den eerstgenoemden in zwang zochten te houden.

Tot eere van beide eeuwfeesten zyn gedenkeningen gezet.

Zoodanige waren in het algemeen de omstandigheden, welke de beide eerste eeuwfeesten der Augsburgsche Geloofsbelijdenis verrast hebben. Wy oordeelen het gepast, eene kleine schets van dezelve dit ons Gedenkstuk te doen voorafgaan, en op deze wyze aanleiding te geven tot de waarneming van den tegenwoordigen toestand, en de tegenwoordige stelling der Protestantsche Kerk, en tot de vraag: Hoever zyn wy protestanten, heden in geest en in waarheid, in geloof en in liefde ge. vorderd? eene vraag, welke beantwoording buiten onze verplig. ting, gelegen is.

Ondertuschen volgt uit het antwoord, dat op de, zoo even ge. opperde vraag, moet vallen, eene andere: Of het heden wel goed is, om het feest der Augsburgsche Geloofsbelijdenis te vieren.

Men kan deze vraag ook omkeren: Zou het niet zeer verkeerd zyn dit feest thans niet te vieren? Wat zouden de vyanden dier Geloofsbelijdenis daar van zeggen? Zouken zouden zy, over den verlorenen moed der protestanten, op dezen alle hun. ne verdere werkzaamheden berekenen en te stouten worden.

Nee! eene gepaste viering van dit feest zegge aan de wereld: de protestanten kennen tot heden toe hunne kroon van licht en vrijheid, en zullen zich dezelve niet laten ontnemen. Hoezeer de priesterheerschappij hier en daar op veroverin. gen toemen, en zich deits maken moge dat zy de wereld

weder

weder onder haar juk zal brengen: eene gepaste viering van het derde eeuwfeest der Augsburgsche Geloofsbelydenis verkom. .dige dat deze zegespraak niet gevreesd wordt, terwijl het oog der protestanten staart op den God der waarheid, rekent op de wysheid van de vorsten, en de noodige ondersteuning van het, helder stralend, licht der wetenschappen verwaacht.

Hoe zou ooit de vraag kunnen worden, of de protestantsche kerk reden had om zich te verblijden! Is het geene oorzaak tot dankbare blydschap, diee honderd Jaren de magna Charta (Waarborgbrief) der protestantsche vrijheid bezeten te hebben, en te erkennen dat geene vyhandige magt, gedurende dit aanmerkelijk tydvak, haren geest heeft kunnen uitblusschen, haren uitwerksels vernietigen? Is het pligt der dankbaarheid omtrent God, om, door terugzien op reeds ontvangene weldaden en bescherming, het geloof voor de toekomst te versterken: wien ligt deze pligt nader, dan de protestanten juist heden? Daarom is juist heden de tyd om aan de geschiedenis, den geest en de beveling der Augsburgsche Geloofsbelijdenis te herinneren.

Onderzusschen moet deze viering altyd gepast zyn, vrij van kerkelyke partydigheid, van bewyzen des haats en opzet tot belidiging. De Augsburgsche Geloofsbelydenis was eenmaal, niet alleen, maar blijft zy voortdurend tegen misbruiken gekent; en zy kan nooit meer bedrelen dan die te woen. Daarom mag ook de viering van Saar derde eeuwfeest niet anders prediken dan dit: de Evangelieleer was verduisterd, God heeft haar ons, in haar eigen aardig licht, door het vrij gebruik des Bijbels en door bevryding onzer ziele van de slaverij, des gezags, teruggeschonken en zy onderwyft ons hoe wy deze

deze vrijheid gebruiken moeten, indien zy doel zal kunnen treffen.

Zoo zal, ook door deze feestviering, de geest der Augsburgsche Geloofsbelydenis worden voortgeplant. die geest welke is blijven voortwerken, terwijl men over hare letter geschild vaard, en welke meer goeds dan de letter heeft tot stand gebracht. die geest, welke met haar, het eerst inde Nederlanden is gekomen, waar hy onder de bescherming en mede werking van eenen geliefden waarheid, licht en vrijheid handhavenden, Koning der protestanten al meer tot elkander zal brengen; zoo zal de zachtheid van Melanchthon, na verloop van drie eeuwen dat nut stichten. dat zy in het eerst niet stichten kon; en, zoo als het goeds, langzaam maar zeker, onder den Goddelijken Zegen, het werk der waarheid en der liefde helpen voltooien, tot het doen van het welk de hemelsche Vader zynen zoon aan de werelt heeft geschonken.

De uitgevers bieden met eerbied en liefde, dit werk als een blyvend Gedenkstuk van het derde eeuwfeest der onveranderde Augsburgsche Geloofsbelydenis het, in godsdienstige vrijheid belangstellend, publiek aan. Zy hebben de onveranderde, overgenomen, om dat deze de, in 1530 overgoleverde is, en zy aan de geschiedenis getrouw moesten blijven. ook vorderde hun plicht dat zy die Belydenis zoo moesten overnemen als zy voor hen lag zonder er iets af- of by te doen. hoe zeer de tijd eenige wijziging van stijl en uitdrukking, waar door het zakelyke geene verandering lydt vereischte. zy hebben met een indit Gedenkstuk de onderscheidene proeven van vorderingen der Steendruk-kunst willen vereenigen, zynde de Geloofsbelydenis zelve geheel op steen geschreven, deze voorrede van het papier op den steen overgebracht

overgebracht (overgedenkt) het prentwerk benevens den titel
 op steen geteekend, terwijl de geschiedkundig wysgeerige Ge.
schouwing der Polydenis als een bewys mag gelden van de
 .kronenheid tot welke de letterdrukt, ook in de noordelyke provin-
 .cien geblomen is, zoo heeft de kunst zich, laar waardig, aan de
 Godsdiensd toegewyd, en wenscht enige steenen tot het gebou te
 hebben bygedragen waacin naar Petrus vermaning, de geestely-
 .ke offers mogen geofferd worden, die God aangenaam zyn door
Jesus Christus.

Haarlem 25 Juny 1830. Jander & Comp

GESCHIEDKUNDIG-WIJSGEERIGE BESCHOUWING

DER

AUGSBURGSCHE GELOOFSBELIJDENIS.

Eeuwen lang had de Christenheid onder den ijzeren schepter des bijgeloofs gezocht, toen in het jaar 1530 de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* den grondslag des reinen christelijken geloofs wederom aanwees.

Niet daarin bestond het bijgeloof, dat de Christenen Priesters, en eenen Opperpriester te Rome hadden; niet daarin dat zij kerkelijke plegtigheden uitoefenden, welke, hoezeer door het Evangelie voor noodeloos verklaard, echter nooit verboden waren; niet daarin dat de éénheid der Kerk geleerd werd; niet daarin dat onthouding van vleeschelijke vermaken, als een kenmerk van hoogere geesteskracht en gemoedsreinheid dier weinigen, die er in staat toe waren, werd aangemerkt; niet daarin dat een, in afzondering, onder werkzaamheid en gebed zich voor den hemel bereidend, leven, dergenen die er aan de maatschappij niet te kort door deden, als iets wenschelijks verscheen; niet daarin dat aan vrome voorgangers in het geloof, ter opwekking van navolging, werd gedacht; niet daarin dat de zondaar in zondenbelijdenis verligting, in de verkondiging van Gods zondenvergevende genade in JEZUS CHRISTUS, en in de aanwijzing van middelen, ter oefening in de verbetering dienstig, zijnen troost zocht; eindelijk ook niet in de poging om sommige bovenzinnelijke waarheden zoo na mogelijk in woorden en teekens te verduidelijken, en in deze inkleeding aan te prijzen; — maar het zielverderfelijke en maatschappelijk heil verwoestende bijgeloof lag in het misbruik en de overdrijving van, op zich zelve onschadelijke, menscheijke instellingen en leeringen.

Hierdoor verkwijnde al het geestelijk leven, dat de Priesterschap het menschedom onderdrukte en uitzoog, en, om dit met te meerder gemak te kunnen, alle licht verduisterde en alle zedelijke kracht, in slaafsche gehoorzaamheid aan hare geboden, verlamde; door aan de genoemde, op zich zelve onschadelijke, voor zinnelijke menschen waarschijnlijk te meesten nutte bruikbare, instellingen en leeringen eenen verkeerden zin te geven, en eene uitbundige waarde, als of daar alleen de zaligheid door te verkrijgen ware, toe te kennen. *Het gezag der geestelijken is door alle tijden heen geweest, de dood van kennis en vroomheid.*

Waar is de stand, waar de mensch, die zich beteugelt, wanneer niets buiten hem bestaat dat hem in bedwang houdt? Daarom is de vrijheid eene zoo gevaarlijke zaak, dewijl zij, zoo ligt miskend, in losbandigheid ontaart.

De Priesterschap, door allerlei slinksche wegen zich verheven hebbende tot zelfs boven de Vorsten, over welke zij zich de magt van aanstelling en afzetting aanmatigde, kon met de menschheid naar welgevallen handelen, en deed het, aan hare beginselen getrouw. De Christenheid moest wel bukken; want de geestelijke beschikte over niets geringers dan over de eeuwige zaligheid en de eeuwige verdoemenis, als belooning voor gehoorzaamheid, of straf voor ongehoorzaamheid omtrent het bevel, welks gegrondheid te onderzoeken heiligschennis en oproer tegen God geheeten werd.

Wat lag den herder, aldus in wellust gelegd, aan het heil der kudde, welker wol, maar niet zij zelve, voor hem waarde had! — Wat lag den voorganger aan de gepastheid van zijn eigen gedrag, daar niemand hem beoordeelen mogt!

Zoo zonk de leer door den Leeraar, en de Leeraar met de leer; de Godsdienst door den Priester en de Priester met de Godsdienst. Beide waren niet meer — zij droegen slechts den naam; en hetgeen Christendom geheeten werd, had eene afzigtigere gedaante en schadelijkere strekking, dan ooit aan het beschaafde heidendom waren eigen geweest.

Het licht, nogtans, is onverdelgbaar, en de tegenstrijdigheid kan niet bestaan. Deze magt der Pausen, deze gedrogtelijke gedaante der zoogenaamde Kerk, deze dwingelandij over de gewetens, deze laffe kluchtspeken waarmede de menigte werd om den tuin geleid, streken tegen de natuur en de oudste instellingen der christelijke Kerk; en dit was onbetwistbaar zoo lang Bijbel en schriften der Kerkvaders bestonden; middelerwijl het bederf in geloof en zeden, uit het hoogverraad tegen de waarheid bij voortduring ontstaande, en, in de Priesterschap inzonderheid, ten hoogsten top gerezen, voor niemand kon verholen blijven, die zien kon, wilde en durfde.

In geene eeuwen des verderfs ontbrak het aan misnoegde en bedroefde opmerkers van hetzelfde; maar derzelver stem was die eens predikers in de woestijne, of werd door de oppermagt gesmoord.

Ten laatste, nadat de middernacht geweest was, brak de dageraad aan. De stemmen om hulp tegen de magt der duisternis, om afschaffing van misbruiken, om herstel van zedelijkheid bij Geestelijkheid en volk, verhieven zich, *zelfs in den boezem der ontaarde Kerk*, met al grootere kracht, welke ten laatste uitbarstte, en van welke de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* het voortbrengsel en het overdelgbaar gedenkteeken is.

Geschiedenis der Augsburgsche Geloofsbelijdenis.

De schaamteloze baatzucht van het pauselijke Hof trad alle omzigtigheid met voeten, en de zondenvergeving was tot eene kramerswaar verlaagd, met welke onderscheidene aflaatkramers de landen doorreisden, om, door middel dezes handels, sommen te vergaderen voor den Stedhouder van dien CHRISTUS, die niets van de wereld voor zich genomen; maar, na een werkzaam en behoeftig leven, zijn bloed gestort had ter vergeving harer zonde. — De schandelijke leer des tijds had de kracht dezes bloeds, in zoo verre althans, verfloochend, dat het, volgens haar, den zondaar niet kon baten, of deszelfs aandeel moest hem door den mond des Priesters worden toegediend; — maar in de uiterste afzigtigheid verscheen zij, toen de Paus door zijne zendelingen de schriftelijke verzekering der zondenvergeving in de wereld rondzond, en grootte der aandeelen volgens prijscourant bepaalde.

Dit gedrag bragt het misnoegen en de verontwaardiging der menschheid tot uitbarsting, en LUTHER betwistte, in 95 stellingen, die hij aan de kerk te *Wittenberg* aansloeg, de magt van den Paus tot zoodanige handelwijs.

Hiermede was het denkbeeld eener tegenroomsche Kerk aanwezig, maar nog geen grond voor deze gelegd. Ginds en herwaarts verstrooide gevoelens vereenigen wel tot eene onzigtbare gemeenschap; maar de aanklevers hebben geene kennis aan elkander, noch zijn zij instaat met elkander gemeenschappelijk werkzaam te zijn. Indien dit zal kunnen geschieden, dan moeten zij zich onderling duidelijk verklaren aangaande hetgeen zij voor waar houden en begeeren, en zoo doende eene banier oprigten, onder welke zij zich, tegen over eenen gemeenschappelijken vijand, scharen en des noods ten strijde vaardig staan.

Zulk eene banier is de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*.

Eener Priesterschap, die niets dan hare eigene heerschappij beoogt, is geen middel ter bereiking van dit doel te laag; leugen en laster zijn de wapenen welke zij met volleerde vlugheid hanteert. Daar hadden zich de onroomschen verzet tegen de onbepaalde pauselijke oppermagt; daar hadden zij het priesterlijk gezag gefnuikt: konden zij iets anders genaamd worden dan muitelingen tegen God, menschen zonder cervrees voor het Opperwezen, zonder alle Godsdienst en vroomheid? konden zij zulke namen ontgaan van hen bij wie Paus en CHRISTUS, Priesterschap en Kerk woorden waren van eene en dezelfde beteekenis? Daar stonden de vrijen, buiten het bereik der priesterlijke baatzucht, en de pen die aan *Wittenbergs* Kerk de ontkenning van het pauselijk gezag schreef, had hard gestoten tegen de driedubbele kroon des roomschen Opperpriesters. Kon het anders, of bevordering der chris-

telijke vrijheid moest een voorwendfel heeten, onder hetwelk eene verderfelijke leer werd uitgestrooid? Waren de onroomsche Vorsten in eenen staatkundigen strijd met den roomschen Keizer begrepen: geen meer schijnbare grond was er ooit gegeven, om de evangelischen to schetsen als schenders der Majesteit, als verkrachters van wet en regt.

Het kon den Keizer niet onverschillig zijn, wat er, ook in het kerkelijke, in zijne staten omging. Ook voor de goede zaak was het noodig dat zij geene idée, geen onzeker iets bleef; maar dat de beginsels waar zij in bestond, duidelijk en bepaald werden aan den dag gelegd, en uit haar zamenstel het sijne ligchaam ontstond, hetwelk, in tegenoverstelling van den onreinen priestergeest, die in een aangestoken ligchaam huisvestte, den reinen geest der vrije evangelische waarheid ter woonplaats zou verstrekken. — Het was noodig dat de evangelische Vorsten eene leuze kregen, door welke zij aan elkander verbonden werden; te meer daar een verbond van verdediging tegen den, op hunne magt ijverzuchtigen, Monarch eene behoefte voor hen geworden was.

De Keizer, KAREL V. werd dan de oorzaak dat eene verklaring der evangelischen, aangaande derzelver gevoelens en bezwaren in het godsdienstige, het licht zag. Hij gelastte dat zij dezelve zouden inleveren, ten einde de oneenigheden mogten worden bijgelegd, en schreef, daar de Paus het houden eener Kerkvergadering ontlook, eenen Rijksdag te *Augsburg* uit, welke in het jaar 1530 gehouden werd.

LUTHER en MELANCHTHON zijn de voornaamste bewerkers der geloofsbelijdenis, die door de evangelische Vorsten en Standen op dezen Rijksdag werd voorgelezen. LUTHER heeft de stellingen verzameld, en MELANCHTHON dezelve herzien en in orde gebragt; waarna het stuk andermaal aan LUTHERS oordeel onderworpen en door hem goedgekeurd werd.

Den 25sten Junij des genoemden jaars, des namiddags ten drie ure werd de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* in de gewelfde zaal van het bisschoppelijk kasteel te *Augsburg*, die gemakkelijk drie honderd menschen bevatten kon, voorgelezen. De Keizer KAREL V., de Koning FERDINAND, de Keurvorsten, Vorsten en Standen waren aldaar bijeen. De evangelische Vorsten stonden op, en wilden hunne belijdenis staande afleggen, maar op het bevel des Keizers zetteden zij zich wederom neder. Toen traden de beide saksische Kanseliers D. GEORG BRÜCK of PONTANUS, en D. CHRISTIAAN BAYER, de eerste met het latijnsche, de laatste met het duitsche exemplaar der Confessie in de hand, in het midden der zaal. De Keizer wilde in het eerst het latijnsche laten voorlezen, maar liet zich op verzoek van den Keurvorst van Saksen, de voorlezing van het duitsche welgevallen. De Kanselier BRÜCK hield eene korte aanspraak, en vervolgens las BAYER, omtrent twee uren lang, de Geloofsbelijdenis met zulk eene luide en duidelijke stem voor, dat niet alleen voor de zaal, maar ook op het binnenplein ieder woord duidelijk kon verstaan worden. — *Op deze wijze is de Augsburgsche Geloofsbelijdenis, in de tegenwoordigheid van den Keizer KAREL V. en van alle Keurvorsten en Standen des Rijks, openlijk voorgelezen.* Na de voorlezing nam de Keizer de beide exemplaren tot zich, reikte het duitsche aan den Keurvorst van *Mentz* toe, en het latijnsche behield hij. Men zegt dat dit laatstgenoemde naderhand in het archief te *Brussel* is gekomen, waar het echter niet meer is; daar de Hertog van *Alta*, in het jaar 1568, in den naam des Konings FILIP II. het zou hebben geëischt en naar *Spanje* gezonden, waar het in de koninklijke boekerij moet bewaard worden. Het duitsche exemplaar bleef in de kanselarij van *Mentz* berusten, en in 1580 is er afschrift van genomen, om voor eene, te *Dresden* en elders gedrukte, Concordie-formel geplaatst te worden; terwijl drie Keurvorsten, vele Vorsten, Standen en Rijksteden, in de voorrede voor dit geschrift getuigen, dat de afschriften der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, welke in hunne archieven aanwezig zijn, volgens onderzoek en getuigenis van geloofwaardige mannen, met het oorspronkelijke, dat onder de bewaring van het roomsche Rijk gebleven was, volkomen overeenstemden. Daar deze afschriften natuurlijk vermenigvuldigd zijn, kan het verlies van het oorspronkelijke, indien het mogt hebben plaats gehad, zoo als sommigen beweren, ons niet hinderen.

Er zijn verscheidene uitgaven der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* in het licht gekomen; en

en het is niet wel anders mogelijk, of er moeten hier en daar in dezelve onderlinge afwijkingen bestaan. Deze zijn echter van geen belang en hebben meer betrekking op uitdrukkingen dan op zaken; uitgezonderd die veranderingen, welke MELANCHTHON naderhand op zijn eigen gezag in de Confessie heeft gemaakt.

Men noemt namelijk de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, zoo als zij door de Lutheranen is aangenomen: *de veranderde*, en dit geschiedt om haar te onderscheiden van die uitgaven, waarin MELANCHTHON willekeurige veranderingen heeft gemaakt. In die welke van het jaar 1531 tot 1540 in het licht gekomen zijn, had hij aan uitdrukkingen en stijl gestadig, zoo als hij meende, door toevoeging of weglating iets te verbeteren, te verduidelijken, op te helderen. Men liet deze veranderingen, hoe laakbaar op zich zelve, ongemerkt doorgaan, omdat zij niets met de zaken te doen hadden, en de bedoelde zin er niet door leed. — Zoo was het niet gelegen met die verandering welke hij in het jaar 1540, met betrekking tot het tiende artikel: VAN HET H. AVONDMAAL, ondernam, waarin hij de woorden, beteekenende dat CHRISTUS ligchaam en bloed *waarachtig in het Avondmaal tegenwoordig zijn en aldaar uitgedeeld en onteangen worden*, (*adsint et distribuantur*) niet gebruikte, maar er een woord voor in de plaats zette dat ook in het algemeen *vertegenwoordiging* kan beteekenen (*exhibeantur*); terwijl hij daarenboven het slot des genoemden artikels: *de, hieraan afwijkende, leer wordt verworpen* (*improbant secus docentes*), dat tegen ZWINGLIUS gerigt was, wegliet.

Nimmer heeft de luthersche Kerk deze verandering, door MELANCHTHON uit inschikkelijkheid of vreesachtigheid ondernomen, goedgekeurd, en zich daarom ten allen tijde verklaard te zijn toegedaan der *onveranderde Augsburgsche Geloofsbelijdenis*. Ondertusschen was de *veranderde*, uit hoofde van het bestaande verschil over het Avondmaal, den hervormden, aan wier gevoelen MELANCHTHON door de gemaakte verandering had toegegeven, aangenaam; en mag men het gevoelen van CALVIN, dat CHRISTUS in het Avondmaal niet slechts vertegenwoordigd wordt, maar inderdaad tegenwoordig is, en dat zij die zijner waardig zijn, hem waarachtig in den geest genieten, als een middel ter vereeniging van partijen in deze zaak aanmerken.

Over den geest der Augsburgsche Geloofsbelijdenis.

Wij hebben gezien aan welke aanleidingen en oorzaken de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* haar ontstaan te danken heeft, en hoe zij in de wereld is gekomen. Dan, met deze opgaaf, zoo min als met die van haren inhoud, welke hierna volgt, is nog aanwijzing van haren geest geschied. De letter is voor allen leesbaar; maar elke letter is dood, wanneer men zich bij uitsluiting tot haar bepaalt. De letter is eene kostelijke gave, om voertuig en omkleedsel van eenen geest te zijn; maar elke geest wil geestelijk geoordeeld worden; hierin kan de letter voorthelpen; doch de, door haar aldus op weg gebragte, lezer moet nu verder zoeken en naar de schatten des geestes delven, die in dezen bodem verborgen liggen.

De *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* is eene *verklaring tegen alle menschelijk gezag in zaken des geloofs*, maar ook *tegen alle afwijking van het zuivere woord des Evangeliums* op de zijpaden van dweeperij en ongeloof. Zij verklaart de geloofsleiding niet voor nutteloos; want zij zelve is eene; maar zij laakt en verwerpt het bindende gezag. Zij versmaadt de vrijheid des geloofs niet; want zij zelve is daar om ze te handhaven; maar zij verbiedt de losbandigheid. Zij heeft zich nimmer stellig uitgegeven voor de grens waar alle onderzoek een eind heeft; integendeel, zij betuigt slechts *voorbeelden* van verwerpelijke stellingen, tegen welke zij zich verklaart, bij te brengen; middelerwijl zij derzelfer aantal nog grootelijks zou kunnen vermenigvuldigen; en geen geloofspunt heeft zij ten volle uitgewerkt, maar alle kortelijk aangeduid, en op deze wijze aan elken menschelijken geest de vrijheid toegekend dezelve naar vermogen op te vatten en te staven.

Zoo is de geest der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* een geest van vrijheid en van evangelischen ernst.

Tegen dit beweerde zal de tegenstander met de overtuiging optreden, dat het zonder moeite kan gelogenstraft worden. Met eenen spottenden glimlach ziet hij zijdelings op de veelheid der protestantsche partijen, en vraagt: van waar deze, wanneer gij slechts door éenen geest der vrijheid wordt gedreven? Maar de kenner van den geest der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* antwoordt: juist daarom dewijl een geest van vrijheid in het Protestantismus heerscht, mogen er zoo vele, op bijzondere gevoelens gebouwde, partijen bestaan als er willen. De ééne zaligmakende uiterlijke Kerk is vreemd aan menschen die tegen alle veroordeelend gezag in gewetenszaken protesteren. Geene *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* kon of wilde dit verschil beletten.

Maar zij hebben niet vreedzaam naast elkander geleefd. Wederkeerige vervolging heeft ook onder haar gewoed. Zij hebben op grond van verschil in gevoelens elkander de eeuwige zaligheid ontzegd. Zij zelfs, die zich onmiddellijk der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* toegedaan verklaarden, hebben in vervolgzucht met allen gelijk staan. MELANCHTHON, reeds, heeft aan dit symboliek geschrift veranderd, en dit is hem ten kwade geduid. Er zijn nadere verklaringen aangaande den zin der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* noodzakelijk bevonden; een uitgebreid *formulier van eenigheid* (*formula concordiae*) moest, reeds 47 jaren na de overlevering dezer Geloofsbelijdenis, voor hare eigene aanhangers bepalen welke zin haar inhoud hebben zou, en door de tweedragt, welke zij onder deze zelve veroorzaakte, is het voorgeven van eenheid en verdraagzaamheid in het gebied der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* ten spot geworden.

Dit heet van de dwaasheden der menschen gesproken; maar deze zijn de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* niet. Het is geenszins te ontkennen dat zij haren geest miskend hebben; maar mag men daarom zeggen dat hij niet bestond? Is niet de Bijbel zelf misverstaan en misbruikt, en zal men hem daarom als ontoereikend ter bevordering van het leven des geestes mogen aanzien? Zoo lang de hoogste waarheid door menschen niet anders dan door middel van woorden der menschelijke taal kan worden medegedeeld, zal zij aan misvatting onderhevig blijven. Zoo lang menschen zondaars zijn, zullen zij op hun stuk staan, meesters zijn willen, en noode, maar ook slechts dan wanneer zij moeten, hen verdragen die hun gezag betwisten.

De menschheid moet in alle hare betrekkingen drie toestanden doorloopen, om tot volmaaktheid te komen: dien des paradijzes, des zondenvaals en der verlossing. De tijd der overlevering van de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* was de paradijstijd van het Protestantismus, toen de zaligheid der afwerping van het jok der priesterdwingelandij nog in volle vreugd der onschuld werd genoten. Toen had men het alleen geladen tegen misbruiken, tegen geestdrijverij, en tegen zoodanige stellingen, waarvan men, op het toenmalig standpunt, algemeen het tegendeel in den Bijbel, als verpligtende waarheid, geopenbaard vond. Men verblijdde zich in het genot der verkregene vrijheid, en, in het daarstellen van eenige voorbeelden hoe men het geloof behandelde, openbaarde men den geest door welken de onroomschen gedreven werden. Men was verheugd zonder haarkloverij of hatelijkheid; en het staat op gronden van zielkunde vast, dat op het oogenblik, toen de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* werd voorgelezen, elk harer aanhangeren zoodanig overtuigd was van de deugdelijkheid der beginselen waar zij van uitgegaan was en die in haar aangekondigd werden, dat het hem aan tijd en aan stemming ontbrak, om over de mogelijkheid van geschillen, die namaals over woorden ontstaan zijn, iets te denken.

Dan deze paradijsschuld kon, naar den aard der menschen en der menschelijke zaken in dit ondermaansche gecoordeeld, geenszins voor altijd stand houden. Nadat de eerste bedwelming der blijdschap verdwenen was, werd men begeerig naar de nadere ontleding der leerstukken, op welke het beginsel der geloofsvrijheid zou toepasselijk zijn, en der wijze waarop deze toepassing zou gemaakt worden; en dit moest alzoo geschieden,

omdat men zich een goed had eigen gemaakt, welks ware natuur in die tijden, na lange hebbelijkheid om onder volstrekt geloofsgezag te bukken, bij de toenmalige gesteldheid der uitlegkunde en der bijbelsche oordeelkunde, en bij eenen staat van wijsbegeerte, aan dien van onze tijden volstrekt vreemd, onbekend en onbegrijpelijk was. Vrijheid — ja! maar tot op eene zekere, altijd door meer mondige Leeraars te bepalen, hoogte; bijbelsche oordeelkunde — ja! maar onderworpen aan eenen zekeren regel des geloofs; wijsbegeerte — ja! maar dienaar van der geloofsleer; zoo heette de leus die twisten baren moest, omdat zij die haar bezigten eigenwillige Adamskinderen waren. De vraag moest worden, wie dan nu voortaan de meester in geloofsaangelegenheden wezen zou? en de meeste botsingen ontstonden daaruit, dat ieder meende het regte verstand te bezitten, en niet begrijpen kon hoe partij, zonder verregaande hoofdigheid, weigerachtig blijven kon in de toestemming hieromtrent. Bij deze gesteldheid van verstand en hart moesten zelfs punten, in de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* vervat, de stof tot twist opleveren. De hoofdzaken werden uit het oog verloren, en op woorden werd gehecht. Menschelijke, tusschen beide zeer verlagende, zwakheden speelden hare rol in gedragingen, die enkel voortbrengsels van ijver voor Gods woorden en voor de waarheid wilden heeten. Tegen dezen stroom was zelfs de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* geen genoegzame dam — de vlooden konden hem niet verwoesten, maar zij bruisten over hem heen. Zij leverde der menschelijke verkeerdheid de leus tot beschuldigingen van verwerping der heiligste en duidelijkste, in Gods woord begrepene, waarheid. Zij werd gebezigd ten voorwendsel van afzondering tusschen partijen, beiden aan haar toegedaan. Zij was niet meer genoegzaam ten algemeenen geloofsregel; maar had verklaringen van noode. Elk der twistenden scheurde en trok aan haar, om haar op zijne zijde te brengen. Elk legde haar uit naar zijnen zin. Zoo wedervoer haar hetzelfde dat der H. Schrift wedervaren is en wedervaart; de leerling kon niet meerder zijn dan de meester. — Zoodanig was de zondenval van het Protestantismus.

Maar voor al wat ooit gevallen is bestaat eene verlossing; anders zou de zondenval geen zondenval zijn. Ook die denkwijze welke zoo schitterend als voortbrengsel en voortbrengster van geloofsvrijheid optrad, maar zich in overheersching en slavernij verliep, moest weder gezuiverd kunnen worden; en zij werd het, naar mate de tegenstrijdigheid van een protestantsch, bindend geloofsgezag was ingezien. De jeugdige dwaasheid had haren tijd gehad; de wijsheid des rijperen leeftijds vordert hare regten, die nu niet meer geweigerd worden; en de geest der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* ontvangt gelegenheid om zich in zijnen hemelschen glans te openbaren. Eer hij ondertusschen dit vermogt, moest hij nog eenen anderen strijd strijden.

Nadat de ongerijmdheid van geloofsgezag in het Protestantismus genoegzaam was gebleken, ontstond de luide kreet van: »vrijheid!» en een beelden- en tempelstorm verhieft zich, en vernielde alle oude heiligdommen welke tot voertuigen en symbolen der waarheid verstrekt hadden. Wederom een streek van jeugdige dwaasheid in dit onderdeel der geschiedenis des Protestantismus! — De nieuwigheidsleer (neologie) kondigde den krijg aan al wat oud was aan. De formulieren moesten weg. Het ging den Bijbel, daar waar hij der nieuwigheidsleer volstrekt, ook niet schijnbaar, ten dienste wilde staan, niet beter. Kon de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, dat voortbrengsel van voormalige bekrompenheid, dit lot ontgaan? De wijzen dezer eeuw wisten stellig dat God, dat CHRISTUS, dat de menschen, dat de verlossing niet zoo waren als zij in de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* geleerd worden. Zoo ging het haar even als de, om hun vaderland welverdiende, mannen in het oude Griekenland, welke, na bewezene diensten, zelve door het *ostracismus* werden uitgebannen. Dan ook deze werden, wanneer er verlegenheid om hunne hulp ontstond, wel wederom terug geroepen. Ook dit lot heeft heden de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*; want de neologie kent den geest niet, uit welken de mensch moet worden wedergeboren; zij laat hem koud en arm, en de mensch heeft behoefte naar levenswarmte.

Wij hebben boven beweerd, dat de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* niet alleen tegen geloofs-

loofsdwang, maar ook tegen ongeloofslosbandigheid en de krankzinnigheden der dweperij, beide afwijkingen van het zuivere woord des Evangeliums, gerigt was. Tegen beide komt hare dienst heden degelijk te pas, en zal zij den strijd, na zoo vele ondervindingen die de menschheid in het godsdienstige gehad heeft, met roem voeren, en zich een uitverkoren volk vergaderen uit hen, wien God de wijsheid heeft geschonken om geloof met onderzoek, schatting der rede met bescheidene erkenenis van de grenzen der rede te paren, en onderworpenheid aan haren geest van slaafschen dienst aan hare letter te onderscheiden. Zij toch, kan, naar het beginsel uit hetwelk zij ontstaan is, geene letterdienst willen doorzetten; maar dit beginsel, waaraan zij zelve haren oorsprong te danken heeft, moet zij voorstaan. Overeenkomstig met den geest die haar verwekt heeft, zal onder haar bestuur het zedelijk geloof stand houden, en zullen ongeloof en dweperij het onderspit delven.

Alle woelingen, derhalve, welke in schijn tegen de deugdelijkheid der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* mogten pleiten, zijn daaruit ontstaan, dat hare aanhangers den staat der onschuld verlaten en gegeten hebben van den boom der kennis, welke kennis hun wel zal te stade komen, nadat zij van de zonde, die haar aanvankelijk aan moest kleven, zullen verlost zijn.

Geschiktheid der Augsburgsche Geloofsbelijdenis, om het vereenigings punt aller protestanten te zijn.

Wanneer wij beweren dat alle protestanten zich voegzaam onder de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* kunnen vereenigen: dan moet men dit niet zoo verstaan, als of wij de mogelijkheid vaststelden, dat alle protestansche gezindheden, met verloochening harer bijzondere gevoelens, bij den woordelijken inhoud der genoemde Geloofsbelijdenis zouden zweren. Het is uit onze, tot hiertoe gegevene, voorstelling der zake ten overvloede blijkbaar dat zulks niet mogelijk is en daarom ook niet goed zou zijn. De wrijving, door verschil van gevoelens en denkbelden, door verschil van gezigtspunt veroorzaakt wordende, is zoo heilzaam in de verstandelijke wereld, dat de Schepper de behoefte er naar aan elken mensch heeft ingeplant, en zij dus niet uitblijven kan. Daarom is de zucht tot tegenwerking ook zoo groot, dat, gesteld eene geloofsleuze had slechts één artikel, hetwelk de eenvoudigste en klaarblijkelijkste waarheid leerde, er nog verschil ontstaan zou, indien al niet over de waarheid zelve, dan toch over de wijze waarop zij waarheid was. Wanneer deze wrijving ophield zou alle onderzoek ten einde zijn, en de waarheid zelve zou verloren gaan, omdat er geene belangstelling omtrent haar zou worden gaande gehouden.

Men moet vaststellen dat er in de zielen der Hervormeren, vóór het zamenstellen der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, zekere gesteldheden, zienswijzen en beginselen aanwezig waren, van welke die Belijdenis hare kleur ontleende, ja, waarvan zij het uitvloeisel was. Was het hoofdbeginsel vrijheid: zij hadden natuurlijk er een ander bij, waardoor die vrijheid moest bestuurd worden, om niet tot losbandigheid overteslaan. Dit tweede, ondergeschikte beginsel was onderwerping aan het gezag des Bijbels. Dan, de klagt is oud en welgegrond, dat een ieder de bewijzen voor zijn gevoelens uit den Bijbel ontleent. (bewijs genoeg dat zelfs de Bijbel geene banden voor den menschelijken geest heeft willen smeden). Er was dus wederom een zeker iets noodig om datgeen aan te wijzen wat, met de gepaste onderwerping, als bijbelsch onderwijs aangenomen moest worden; en het zullen ten laatste deze gesteldheden, zienswijzen en beginselen wezen, die aan alle protestanten kunnen eigen zijn, hoezeer de vorm, waarin de waarheid bij eenen ieder hunner begrepen en geleerd worde, daarom niet bij allen eene en dezelfde gedaante behoeve aan te nemen.

De Hervormers hebben voorzeker, bij het zamenstellen der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, gelet op den klaren inhoud des Bijbels en op de menschelijke natuur, en toen ter neder gesteld wat hun met deze beide scheen te strooken. De opmerkzaamheid op de mensche-
lij-

lijke natuur kwam het meest te pas bij de bepaling van stellingen die op de beoefening werken zouden. Deze vindt men dan ook in den Bijbel, en op deszelfs gezag in de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, zoo voorgedragen dat zij het minst aan tegenbedenking onderhevig zijn; en het was voorzeker een voortbrengsel van verregaande overdrijving, wanneer NIKOLAAS AMSDORF, tegen GEORGIUS MAJOR, die aan de goede werken eenigermate noodzakelijkheid ter zaligheid had toegekend, beweerde dat de *goede werken ter zaligheid schadelijk waren*.

Ten aanzien van bovenziennelijke zaken, die door niemands zinnelijke aanschouwing konden gekend worden, kwam nu voorzeker het gezag des Bijbels het meest alleen te pas. Ondertusschen, daar stonden die woorden wel; maar wat beteekenden die woorden? Waar was het gezag dat allen en eenen ieder dwingen kon, om zich aan de opvatting van eenen of van sommigen te onderwerpen? Daarenboven blijft nog altijd de vraag of deze meesters, in de door hun gekozene bewoordingen, onder welke zij de vrijheid genomen hebben tusschen beide zoodanige te bezigen die niet in den Bijbel staan, der zaak wel eens de vereischte duidelijkheid hebben gegeven? Uitdrukkingen welke de Bijbel niet gebruikt, zijn ook wel degelijk door de opstellers der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* te baat genomen, en, behalve dat de zoo even geopperde vraag, of de zaken er wel voor het algemeen bevattelijker door geworden zijn? altijd hare regten en haren uitgestrekten invloed in de toepassing zal behouden — behalve dit is het opmerkelijk dat de stellers der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, met het bezigen dier onbijbelsche bewoordingen, den geest der vrijheid, die hen bezielde, hebben geopenbaard, en mits dezen aan alle belijders derzelve gelijke vrijheid stilzwijgend toegekend; want voor zich zelve, uit hoofde van een zeker wettigend beginsel, eene vrijheid nemen, maar straks de deur dezer vrijheid, voor anderen die haar even na zijn, sluiten, ja zich zelve in de plaats van een, voormaals bindend, gezag dat men verfocide en afzwoer, stellen, zou eene onbestaanbaarheid zijn, welke de strengste afkeuring verdiende.

Hiertegen kan voorzeker met schijn van grond worden ingebracht de ongeschiktheid der meeste menschen om voor zich zelve te denken. Deze bestaat inderdaad, daarom moogt gij, meerbegaafde! hen helpen. Ook is het grootste gedeelte van het menschdom zeer genegen om de woorden des voorgangers te behouden, aangezien deze bereidvaardigheid hen van de moeite des zelfdenkens ontslaat. Zoo moogt gij, meerbegaafde! helpen waar dit noodig of aangenaam is; maar niemand dwingen uwe hulpe ook dan nog aan te nemen, wanneer hij gevoelt dezelve niet meer te behoeven, nog minder u tot gezaghebber in geloofszaken over hem opwerpen, al dwaalde hij inderdaad, dat menschelijk is. De Hervormers zelve hadden die bewoordingen, waarop wij doelen, op vroeger kerkelijk gezag overgenomen; maar dit gezag was immers door hen zelve krachteloos verklaard; hoe konden zij anderen dwingen een gezag te erkennen dat zij zelve verwierpen? of het zou hebben moeten geschieden op dien grond, dat *zu* het in dit of dat stuk als verplichtend gewettigd hadden. Indien dit echter hadde kunnen doorgaan, dan zouden de protestanten een dubbel gezag te erkennen gehad hebben, en de wettige sluitrede zou geweest zijn, dat de tegenkanting tegen het pauselijk geweld, naar aard en uitgestrektheid, zich stipt naar het verlot van eenige weinigen had moeten rigten.

Wat is waarheid? Zietdaar de vraag waarover de menschen tot op heden twisten — deden zij het slechts in liefde! en alles wat wij tot dus ver, over de woorden, in welke de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* de, door haar aangenomene, waarheid kleedt, gezegd hebben, brengt ons tot het besluit dat ook zij, opgesteld door kortzigtige menschen, die bovenziennelijke zaken slechts bij toenadering, nooit ten volle duidelijk, bevatten en voorstellen, en daarom het geloof aan dezelve ook niet aan zekere woorden onafscheidelijk binden kon; zoodat de protestanten allen zeer goed de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* voor hunne banier kunnen houden, zonder daarom bij elk der, in haar vervatte, uitdrukkingen te zweren — hetgeen reeds daarom tegenstrijdig zijn zou, omdat er voor den Christen aan den anderen kant nog veel, dat in haar *niet* aangeroerd is, te gelooven overblijft.

De

De geest der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, daar en tegen, de beginsels die haar het aanzijn gegeven hebben en waar haar inhoud van getuigt, deze is uit den aard der zake aan alle Protestanten eigen, en daarom is deze Belijdenis het middelpunt hunner vereeniging, en mag men met gerustheid beweren dat er geen ander mogelijk is.

Er zijn, na de Hervorming, vele Geloofsbelijdenissen te voorschijn gekomen, waarin de onderscheidene Kerkgenootschappen inzonderheid het karakteristieke der, door hen omhelsde, leer hebben uitgedrukt. Dan dezelve waren meest uitvloeisels uit en wijzigingen of verklaringen van vroegere, in allen gevalle bijzondere. Met deze latere Belijdenissen, welke derzelver aanhangers inderdaad aan zekere uitdrukkingen bonden, kon dan ook niemand zich vereenigen, of hij moest haar, *zoo als zij woordelijk daar waren ter nedergesteld*, beamen. Zij waren de symbolen van zoo vele verschillende *partijen onder de Protestanten*, en de aanklevers der Concordieformel (in de luthersche kerk zelve) waren reeds de *echte* belijders der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* niet meer.

Maar de groote oorkonde, waarin de geheele onroomsche Christenheid aan het gezag des Pausen de blinde gehoorzaamheid ontzegde, is slechts eenmaal, uit naam des geheelen Protestantendoms, aan de geheele gelijktijdige Christenheid overgeleverd; en dit is geschied in de voorlezing der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, ten bovengemelden dage. Er kon niet meer dan ééne zoodanige oorkonde bestaan; want elke tweede zou van haar hebben moeten verschillen; en al het hoogste kan slechts één zijn. *In zoo verre, derhalve, als de Augsburgsche Geloofsbelijdenis het pauselijk gezag in geloofszaken wraakt, tegen de misbruiken, die in de Kerk waren ingeslopen, zoo wel als tegen dweperijen getuigt, en even vrijmoedig verklaart zich niet te vereenigen met hen, wier gevoelen zij, op haar standpunt, voor onbijbelsch houdt* — in zoo verre stemmen alle Protestanten met haren inhoud overeen, is zij de verklaring aller Protestanten en het symbolum van derzelver vereeniging tegen over de roomsche Kerk, en zijn alle Protestanten, juist voor zoo ver als zij dezen naam verdienen, *toegedaan der Augsburgsche Geloofsbelijdenis*.

Hier staat echter ook natuurlijk tegen over dat, in die zelfde evenredigheid, waarin eenige protestantsche geloofspartij op een of meer geloofspunten, die slechts twijfelachtig in het Evangelie geleerd worden, niet alleen bijzonder hecht, maar ook anderen om afwijking van haar gevoelen, veroordeelt of bespot — dat zij in diezelfde evenredigheid opgehouden heeft de beginselen, uit welke de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* ontstaan is, aantekleven en protestantsch te zijn, integendeel, onder eenen anderen naam eene pauselijke Kerk voor zich gevormd.

Wanneer wij in den geest van het Protestantismus denken, zullen wij geen oogenblik verlegen staan om wederlegging der tegenbedenking: zouden niet de uitdrukkingen, in de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* voorkomende, beletselen der vereeniging van de Protestanten blijven?

Wat zijn toch woorden anders dan gebrekkige hulpmiddelen om bovenzinnelijke zaken aan te wijzen, welke er evenwel nooit in volkomene waarheid door omschreven kunnen worden; die altijd, zoo lang de taal menschelijk blijft, nog eindeloos veel te vragen zullen overlaten? Dit zoo zijnde: wat kan het dan verschillen of de een dit, een ander dat woord, ter omschrijving zijner geloofswaarheid, bezigt? en zouden wij niet allen hetzelfde in de hoofdzak kunnen gelooven, hoewel wij ons op onderscheidene wijzen uitdrukken? En wederom dit zoo zijnde: wat kan twist over het geloof anders zijn dan twist over woorden, waar de godsdienstige mensch zich over schamen zal, zoodra hij denzelfden tot meer dan tot eene oefening, die aan weërszijden gebrek erkent, heeft laten worden?

Welke menschelijke taal heeft nog ooit het eenig en ondeelbaar goddelijk Wezen zoo omschreven, dat er geene vraag meer overbleef? Maar den Vader ziet immers al wie tot redelijk denkvermogen is ontwikkeld, in de schepping en onderhouding der wereld. Den Zoon ziet elke geloovige in Hem, in wien de Vader zich, bijzonder omtrent zondaren, als Vader

geopenbaard heeft, namelijk in zijne zondenvergevende genade, in JEZUS den CHRISTUS. Den heiligen Geest erkennen allen, die daar weten dat, zelfs in de natuurlijke wereld, alles dood zou blijven, wanneer niet de geest, de adem Gods het levensbeginzel opwekte, dus Gods woord, de openbaring van zijnen almachtigen wil, de schepselen tot het aanzijn riep. Niemand, toch, zal gelooven dat het geestelijk leven lager staat dan het natuurlijke, en twijfelen of, wanneer de zichtbare schepping den geest Gods behoeft, het geestelijke leven in den mensch, zonder bezieling door den *heiligen* Geest ontstaan kan.

Indien de erkenning dat wij zondaars zijn onmisbaar is in eene christelijke Geloofsbelijdenis: wie ziet niet de leer der *Augsburgsche* in alle ondervindingen zijns levens gegrond? Sla uwen, eenigzins tot krachten gekomen, zuigeling gade, en zie hoe hij *zijn* zin begeert te hebben, maar niet aan den ouderlijken wil kan toegeven. Wie kan hierin iets anders opmerken, dan de natuurlijke, vleeschelijke (dierlijke) eigenwilligheid der hartstogten, de eenigste zonde, omdat zij alle overige voortbrengt? Zoo heeft de mensch bestaan van ADAM af aan, en eene enkel natuurlijke geboorte zal geen hooger wezen voortbrengen. De Schepper heeft nu allezins een welbehagen aan alle zijne werken; maar den mensch heeft hij tot zijn kind, tot eenen deelgenoot zijner natuur verordend; daarom kan dit schepsel, wanneer het een eigenwillig dier blijft, hem niet behagen; het kan geen deel aan *zijn*e zaligheid verkrijgen, het is, door deszelfs natuur veroordeeld om er van verstoken te blijven. De zaligheid des hemels kan niet gegeven worden aan hetgeen slechts van vleesch geboren is, al stamde het van ABRAHAM, den vriend Gods af; en geen JOHANNES-doop, met water, is voldoende ter reiniging; maar het kind van God kan slechts door den *geest* van God geboren worden. (*Joh.* 111).

Waar zijn zij, die, wanneer zij dit gelooven, aan de goddelijke natuur van onzen Heiland, eenen, slechts menschenlijken, oorsprong zullen toekennen, of die aan dezelve, de waarachtig goddelijke waardigheid zullen ontzeggen, en hem onder de, slechts uit vleesch geborene, menschen rangschikken? Het is niet eens der lagere verbeeldingskracht mogelijk, het goddelijke in den persoon des CHRISTUS van elkander af te zonderen. De mensch JEZUS CHRISTUS is de Zoon Gods, geheel en onverdeeld, in geboorte en de verdere veranderingen zijns levens, tot in den dood. Zoo staat hij allen, die in hem gelooven, voor oogen in de heilige geschiedenis zijns levens, zijns stervens en zijner verheerlijking; terwijl zijn dood in den Bijbel beschouwd wordt als, op zoo velerlei wijzen, de zonde vernietigende, dat elke Christen zonder twist denzelven voor een, ons met God verzoenend, offer kan houden.

Onmiskenbaar is de voortdurende heerschappij van den CHRISTUS, inzonderheid in ieder vroom hart. Van hem, vooral in hoedanigheid van den gekruisten, gaat immers de geest der waarheid en der liefde uit, welke twee of drie, in zijnen naam vergaderd, het hart verruimt en de tegenwoordigheid des Heilands doet ondervinden. Daarom verootmoedigen zich de geloovigen voor hem, als den bevoegden regter over hunne daden, en twijfelen niet of zijne wet zal eenmaal de grond des oordeels over hun gedrag zijn, dat niet verborgen blijven kan.

Voor zondaars is de vergeving hunner zonden volstrekte behoefte; want, zoo lang de zonde in den weg staat, blijft de scheiding tusschen God en den mensch voortduren; geene heiliging kan er begonnen, geene verzoening tot stand gebragt worden. Laat nu een ieder onpartijdig vragen of hij, door zijne eigene verdienste, deze vergeving kan te weeg brengen. Kan de beterschap, van dit oogenblik of aan begonnen, de voorheen bedrevene zonden ongeschied maken en altijd derzelver noodlottige gevolgen stuiten? Wat is de menschenlijke deugd? Uitwendige zedelijkheid, die geen bewijs van heiliging des harten is — voldoening aan hartstogt en hoogmoed, onder den schijn van braafheid, baatberekening in het tijdelijke en eeuwige — altijd, hoe menschenlijk volkomen ook, onvolmaakt en onvolmaakbaar, naar het oordeel Gods onrein van oorsprong, en nooit genoegzaam om aan wetten te beantwoorden, die geen zinnelijk wezen in volle uitgestrektheid kan betrachten.

Van waar zal nu de zekerheid der vergeving komen, wanneer wij geen waarborg er voor hebben? en waar kunnen wij dezen anders hebben dan in ons hart? — God eischt ge-

geloof aan zijne vergevende genade. Door het staren op het kruis van CHRISTUS krijgt dit vastigheid; en het gebied der zielkunde, levert onophoudelijk de bewijzen dat men aan geestesgoederen bezit, naarmate men gelooft.

Zorgvuldig heeft de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* de deur toegesloten voor alle misbruik, dat geestelijke traagheid van dezelve zou kunnen maken. Het zien op het kruis van CHRISTUS veredelt ook het hart, en verheft het in heilige bespiegeling tot God en eeuwigheid. Kan daar de boosheid wonen, waar de gedachte aan God en aan die wereld, in welke geen dood bestaat, heerschende is? Kan leven des geestes zich met de traagheid des doods verbinden? — De boom is veredeld, stellig kwade vruchten brengt hij zeker niet, maar al meer en meer voortreffelijke. In den, door het geloof geheiligden, mensch, zal het streven naar volmaaktheid zich in goede werken naar buiten openbaren; en hij, bij wien deze poging niet bestaat, heeft, ook naar den inhoud der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, geen waar geloof, en dus de zondenvergeving, niet.

Er is geen twijfel aan, of de geheele protestantsche Kerk kent aan alle hare onderdeelen de bevoegdheid toe, om christelijk te heeten, mits het heil in den Zaligmaker gezocht worde. De prediking des Woords en de bediening der Sakramenten zijn, naar haar oordeel, de voornaamste middelen, waardoor de II. Geest in de harten afgeleid wordt. Zoo wijst zij, in volkomene overeenstemming met de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, alle aanmatiging der dweperij, welke op onmiddellijke ingevingen roem draagt, af. Doop en Avondmaal gelden, bij alle afdeelingen der christelijke Kerk, voor vertegenwoordigingen en verzegelingen der algemeene weldaad: vergeving en reiniging van zonden, welke eenen heiligenden indruk op ons gemoed kunnen en moeten maken, en ons op deze wijze met God en onzen Zaligmaker vereenigen. Wie zou er meer van kunnen zeggen, om eene geestelijke werkzaamheid zinnelijk te omschrijven? en zouden niet alle woorden, hoe scherpzinnig uitgezocht, de zaak in een schemerlicht laten blijven? Wanneer sommigen den zuigeling, in wiens zinnelijke natuur de zonde reeds sluimert, om, bij ontwikkeld denkvermogen, met kracht en moedwil te ontwakken, door den Doop aan God en JEZUS opdragen, maar anderen denzelfden tot rijperen ouderdom uitstellen: volkomen protestantsch, en wars van, als noodzakelijk bepaalde, éénheid van plegtigheden, leert de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* dat men ook de kinderen moet doopen, en het regt daartoe niet betwist mag worden.

Al wie de belijdenis, dat alle menschen zondaars zijn, voor noodzakelijk houdt, omhelst de leer aangaande de boete, zoo als zij in de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* wordt voorgedragen; middelerwijl de leer aangaande het gebruik der Sakramenten, overeenkomstig het redelijk godsdienstige oordeel, daar is ternedergesteld. Wat kan een Sakrament zijn voor dengenen, die er niet zelf het middel ter vereeniging met God en den Zaligmaker in zoekt? een teeken, maar hetgeen hem koud laat; en wat heeft hij, die de genadegaven des hemels zoekt, ontvangen, wanneer hem niets dan een teeken is toegediend? Dan hier is ook juist de overgang tot grof mysticismus, dat de Sakramenten als toovermiddel tegen de verdorpenis wil bezigen, alzoo dat alles aan de uiterlijke bediening gelegen zijn zou. Neen! — en hier kan geen denkende godsdienstige iets tegen hebben: de Sakramenten verbinden ons aan God door het geloof, en daarom worden zij eigenlijk door het geloof ingezegend en gezegend.

Indien in alle dingen maat en perk behooren gehouden te worden: dan voorzeker ook in de schatting en verwerping van instellingen, die alléén op menschelijk gezag steunen. Waarom zou men, wanneer zij geloof en deugd niet hinderen, ze niet den genen laten, die er stichting in vinden? Maar de zaligheid er aan te hechten, zou tegen het Evangelie zijn; waarom dan ook de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, vooral in haar geheele tweede gedeelte, zich breedvoerig met die bepalingen in deze aangelegenheid bezig houdt, welke zeker door ieder gezond verstand worden goedgekeurd.

Kostelijk is de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* als handhaafster van burgerlijke orde, en als een dam tegen het indringen van priesterlijk gezag in het gebied der wereldlijke Overheid, door de verklaring, dat deze gehouden wordt voor eene goddelijke instelling, welke geëerbiedigd moet worden, en de aanwijzing van de grenzen, binnen welke de magt der Bisschoppen zich bepalen moet.

Eindelijk, wie buigt zich niet in eervrees voor den Regter der wereld, die in ons eigen geweten aangekondigd wordt? Hij, de CHRISTUS, die telkens komt, wanneer ons geweten tot ons spreekt, moet ten laatste, na de ure des doods, over de plaats, die wij in de geestelijke wereld bekleeden mogen, stellige uitspraak doen. Waarom? juist daarom, dewijl onze wil grootendeels aan onze stoffelijke natuur verbonden, de vrijheid niet ontbeerde om voort te zetten, hetgeen Gods genade alleen beginnen kon. Hier is een onfeilbare regter noodig, om te beslissen wat wij gedaan zullen hebben, met vrij gebruik of misbruik der verleende vermogens, en, hoe men zich de uitvoering van dit regterlijk ambt ook mensche-lijk moge voorstellen, wie is geschikter er voor en heeft er meer bevoegdheid toe dan Hij die de zwakheden der menschelijke natuur uit ondervinding heeft leeren kennen?

Indien men nu de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* op deze wijze beschouwt, zal men er de beginsels van het Protestantismus volkomen in erkennen, en dit zoo zijnde, gaat de gevolgtrekking door, dat zij een geschikt vereenigingspunt voor alle Protestanten is, en dat zij dit worden zal, zoodra geene woorden meer tot oorzaak van twist genomen worden, en geene menschelijke zwakheid meer den lust tot kerkelijke heerschappij aanzet. Wanneer de gemoederen der menschen verzacht worden door de kracht der waarheid, die altijd minder in woorden uitgedrukt kan, dan in den geest gevoeld moet worden, dan zal het woord: *onveranderde* door den beteren geest des tijds worden uitgewischt, en de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* zal zijn wat zij oorspronkelijk bedoelde te wezen: eene proeve, hoe menschen, die Priestergezag verzaken, de waarheid zoeken, en het eenigste, met den geest van het protestantismus bestaانبare, symbolum.

Dit symbolum zal geen verder onderzoek en geene uitbreiding van kennis hinderen. Allen, die niet volkomen met de letter hunner betrekkelijke geloofseuzen overeenstemmen, hebben veel moeite met schikken en ploojen. De eenvoudige aankleever der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* niet; hij mag, hij moet, dewijl hij dit is, toenemen in kennis, en is aan geene woorden, ter aanduiding van de waarheid, gebonden; zoo als, b. v. de tegenwoordige luther-sche Kerk vele gebruiken niet meer heeft, welke toch in de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* opgegeven worden; zoo laat deze ten allen tijde vrijheid om, naar eisch der behoeften van de menschen, in de onderscheidene tijden te werk te gaan.

De waarheid is een geestelijk wezen, dat zich binnen geene grenzen van eenige geloofseuze, hoegenaamd, door dwang laat bepalen; zelfs in het hoogere leven zullen zich nieuwe velden der waarheid voor ons openen. Zoodra de Protestanten dit begrijpen, zullen zij, behoudens voortzetting van onderzoek, behoudens verschil van opvatting en bescheidene redetwist, één zijn in de liefde, die de grondslag van de maatschappij der zaligen is.

Driehonderd jaren heeft nu de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* bestaan, doch is hare bedoeling niet volkomen ingezien. Vandaar dat de roomsche Kerk de Protestanten van onbestaambaarheid kan beschuldigen. De verlossing, evenwel, is begonnen, en later ontdekte grondbeginselen van Bijbelschatting en Bijbelgebruik zullen haar voltoojen.

Wanneer? en hoe? en waar? dit geven wij aan die Voorzienigheid over, welke eenmaal dit groote protest tegen geestelijke heerschappij en gewetensdwingelandij, uit den schoot der bedorvene Kerk zelve liet te voorschijn komen; en allen, die den geest der *Augsburgsche Geloofsbelijdenis* vatten, zullen, naar de gelegenheid welke de Voorzienigheid hun verleent, nederig biddend blijven werken zoo lang het dag is.

J. C. A. SANDER.

MARTIN LUTHER.

Naar de oorspronkelijke schildery van L. Kranach.

PHILIPPUS

MELANCHTHON

Naar de oorspronkelyke schildery van L. Kranach.

BELYDENIS DES GELOOFS.

door eenige Keurvorsten, Vorsten en Standen des Heeroemschen Ryks aan Keizer Karel V. overgelyverd, op den Ryksdag te Augsburg in het jaar 1530.

VOORAFSPRAAK.

GROOTMAGTIGE KEIZER EN HEER!

Daar Uwe Majesteit onlangs eenen algemeenen Ryksdag alhier te Augsburg byeengeroepen, en gelast heeft dat men zoude raadplegen over de wyze waarop de Turk, de erfvyand van onzen en van den christelyken naam, door gemeenschappelyke kracht, inspanning zou kunnen te keer gegaan worden, maar ook hoe de, over het heilige geloof gerezene, twisten, door wederzydsche, zachtmoedige verklaring en uit den weg ruiming van misverstand, konden worden bygelegd, opdat eene eenige ware godsdienst onder ons ontsta, en wy, gelyk onder éenen CHRISTUS, zoo ook allen in éene christelyke Kerk in eendragt mogen leven.

Aangezien, verder, ook wy, ondergeteekende Keurvorsten en Vorsten, in vereeniging met onze bondgenooten, zoo wel als andere Keurvorsten, Vorsten en Standen tot dat oogmerk zyn byeengeroepen: hebben wy ons gehaast om (zonder beroeming zy het gezegd) van de eersten te zyn die zich herwaarts begaven.

Dewyl dan ook U.K.M., ter voldoening aan en ingevolge van haar meergemeld bevelschrift, ten aanzien van zaken des geloofs, onder anderen ook van de Keurvorsten, Vorsten en andere Standen des Ryks, goedgunstigen ernstig begeerd heeft, dat elk hunner zyn gevoelen over afdwalingen, oneenigheden en misbruiken, schriftelyk, in de duitsche en in de latynsche talen zoude indienen — en dewyl wy, na gehoude raadpleging, laatstleden woensdag aan U.M. geantwoord hebben, dat deze overlevering van onze zyde, volgens het voorstel van U.M., in de duitsche en in de latynsche talen, op heden, zynde vrijdag, geschieden zou: zoo bieden wy U.M. in alle onderdanigheid en gehoorzaamheid de Geloofsbelydenis van ons en van onze Pastoors en Predikanten aan, behelzende de leer welke, als gegrond in de H.Schrift, voorgedragen, beoefend en ondermezen wordt zoo ver ons gebied zich uitstrekt.

Indien nu ook de overige Keurvorsten, Vorsten en Standen derzelver gevoelens, by deze gelegenheid schriftelyk, in het duitsch en in het latyn zullen overleveren, verklaren wy ons
in

in de tegenwoordigheid van U^M, onzen goedertierenen Heer, in alle onderdanigheid bereidvaardig, om met U^M en hen, over de geschiktste middelen tot een vergelijk te onderhandelen, ons behoudens onze overtuiging, met hen te vereenigen, aangaande het gebrekkige, dat in onze wederzydsche opstellen mogt gevonden worden, ons in liefde te onderhouden, opdat deze scheuringen in eenigheid der ware Godsdienst mogen verdwynen, gelyk wy allen onder éénen CHRISTUS moeten vereenigd zyn — alles overeenkomstig het meer gemeld bevelschrift van U^M; waarom wy ook de genade van den almachtigen God over dit werk met den diepsten ootmoed zullen aanroepen. Het zy zoo!

Indien echter deze onderhandeling niet naar het, in U^M's aanschryving uitgedrukte oogmerk, om namelijk overeenstemming in onderlinge liefde te bevorderen, van wege onze Heeren en vrienden, de Keurvorsten, Vorsten en Standen ter andere zyde, gelukkig mogt afloopen: zullen evenwel wy, van onze zyde, ons geenszins onttrekken, in alles wat met ons geweten bestaanbaar is, tot de christelyke eenigheid medetewerken; zoo als U^M, alle onze genoemde vrienden, de Keurvorsten, Vorsten en Standen, en alle beminnaars van der christelyke Godsdienst, wien deze zaak kennelyk mogt worden, uit onzen avolgen, de Geloofsbelydenis wel zullen kunnen en willen besluiten.

Nadien dan U^KM reeds te voren, en inzonderheid door middel van eene, op den Ryksdag te Speier, in het jaar 1526 openlyk voorgelezene, instructie, aan de Keurvorsten, Vorsten en Standen des Ryks heeft geteoven te doen verstaan, dat U^M, om redenen daarin gemeld, geen besluit in geloofszaken wilde laten nemen, maar ernstig by den Paus op een Kerkvergadering aandringen, welke U^M verzekerde dat de Paus bereidvaardig zyn zou om, met en benevens U^M, uitleschryven: zoo bieden wy hiermede U^M in alle onderdanigheid, en by herhaling aan, om op zulk eene algemeene, christelyke en vrye Kerkvergadering te verschynen, tot het houden van dewelke op alle Ryksdagen, welke gedurende U^M's regering in het Ryk gehouden zyn, door de gezamentlyke Keurvorsten, Vorsten en Standen, eenparig, om gewigtige redenen besloten is; en op dewelke, zoo wel als op U^M, wy ons in deze belangryke zaak verscheidene malen, in form van regten, hebben beroepen, en blyven beroepen, zonder dit beroep door deze tegenwoordige of door eenige handeling te willen of te kunnen intrekken (ten zy de zaak in geschil, overeenkomstig U^M's bevelschrift in christelyke liefde mogt worden overwogen en gevonden); hetwelk wy by dezen openlyk en plegtig betuigen. De Belydenis, welke wy en de onzen toegedaan zyn, is die, welke artikelsgewyze hier volgt:

ARTIKELN

DES GELOOFS EN DER LEER.

*
I

Van het drieëinig goddelijk Wezen.

In de eerste plaats wordt by ons, eenstemmig, over, eenkomstig met het besluit der Kerkvergadering te Nicea, geteef en geleerd, dat er een eeuwig goddelyk Wezen bestaat hetwelk ook genaamd wordt en waarachtig is, God; in welk eenig goddelyk Wezen drie personen zyn, aan elkander in magt en in eeuwig, tijd gelyk, God de Vader, God de Zoon, God de heilige Geest—alle drie te zamen zynde eën goddelyk Wezen, eeuwig, onverdeeld, zonder eind, onafmetelyk in magt, wijsheid en goedheid, eën Schepper en Onderhouder van alle zichtbare en onzichtbare dingen.

Door het woord: persoon, nu, verstaan wy niet een gedeelte of eene eigenschap van eenig ander wezen, maar iets dat op zich zelf bestaat, in dien zin, waarin de Vaders dit woord in dezef zaak gebruikt hebben.

Wy verwerpen dus alle, tegen dit punt strydige gevoelens als dwalingen; b.v. dat der Manicheërs die geleerd hebben dat er een goede en een kwade geest, bestaan, ook die der Valentinianen. Arianen Eunomianen, Mohamedanen en soortgelyke, en dat der oudere en nieuwere Samosatëniënen, die slechts anen persoon vaststellen, en met de uitdrukkingen: woord en heilige Geest spelen, zeggende, dat zy geene onderscheidene personen zyn, maar het woord zoo veel betakent als een ligchamelyk woord of eene ligchamelyke stem, en dat de H. Geest eene, den schepselen ingeschapene, beweging is.

Van de Erfzonde.

Verder wordt by ons geteerd dat alle menschen, die, sedert den val van Adam, natuurlijk geboren worden, ontrangen en geboren worden in zonden, dat is: dat zy, van hunne geboorte af aan, onderworpen zyn aan alle verkeerdheden, welke uit ongetemde hartstogten en zinnelyke neigingen ontstaan — dat zy in dezen toestand ongeschikt zyn voor het waarachtige geloof aan God en voor de ware vreeze Gods — dat deze, door geboorte overgeërfd, ongesteldheid waarachtig zondig is, en wy gelooven dat God in eeuwigheid afkeerig blyven moet van hen, in wie niet, door den Doop en den heiligen Geest, een nieuw geestelyk leven zal ontstaan zyn.

Wij verwerpen dus het gevoelen der Pelagianen, welke deze overgeërfd ongesteldheid niet voor zondig houden, dus, aan de dierlyke natuur zelve vroomheid toeschryven, welke zy door eigene krachten, zonder de hulp van het lyden en de verdienste van Christus konde verkrygen.

Van Christus Menschwording en de Verlossing der Menschen.

Wij leeren verder dat God de Zoon mensch-geworden is, en de ware goddelijke en menschelyke naturen in zich tot ienen persoon, den Christus, vereenigende, als mensch uit de reine maagd Maria is geboren, na het ondergaan van lyden, als een offer voor de erf- en andere zonden, ter herstelling van Gods welbehagen aan de menschen, is gekruist, gestorven en begraven —, dat deze Christus in het ryk der schimmen is nedergedaald, op den der.

derden dag waarachtig uit den dood verreezen en naar de ver-
 hopen der zaligheid opgevaren, om, naast God, alle schepsden
 te regeren, de geloovigen door zynen heiligen Geest te volmaken
 en te vertroosten, hun het leven en allerlei goede gaven te doen
 toevloeyen, en hen te beveiligen tegen den duivel en de zonde-,
 dat, ten laatste, deze Christus openlyk zal verschijnen, om hen,
 die aldan leven en degenen die gestorven zullen zyn te verrijzen
 en, alles zoo als de apostolische geloofsbelydenis ons leert.

IV.

Van de Regtvaardigmaking.

Wij leeren dat wy door geene eigene verdienste de
 regtvaardigheid vóór God, en door geene eigene voldoening der ver-
 gering der zonden by God deelachtig kunnen worden; maar dat beide
 deze weldaden ons, als genadegeschenken, om de verdienste van Christus
 worden verleend, wanneer wy gelooven dat hij voor ons geleden heeft,
 zondenvergeving, regtvaardigheid en eeuwig leven ons om zynentwille
 te baat vallen, want dit geloof wil God in de plaats van volmaakt-
 heid in uiterlyke werken aannemen, zoo als **Paulus** Rom. III en IV ons leert.

V.

Van het Predikambt.

God heeft, ter bevordering van dit geloof, het predikambt
 ingesteld, door hetwelk het Evangelie zou verkondigd en de Sakra-
 menten zouden bediend worden. Door deze middelen schenkt
 hy den heiligen Geest, die, niet gebonden aan tyd en plaats, in de
 hoorders des Evangeliums dat geloof werkt, hetgeen ons leert dat
 wy, indien wy hierop vertrouwen, om de verdienste van Christus,
 en geenszins ter zake van onze eigene, eenen genadigen God hebben.

Hier.

Hiermede sluiten wy hen, die wanen dat zy den heiligen Geest zonder Evangelieprediking, door eigenmagtige bewerking van hun gemoed, verkrijgen kunnen de Wederdoopers en anderen buiten onze Kerkgemeenschap.

VI.

Van de goede Werken.

Wy stellen vast dat goede werken zoo natuurlyk eigen zyn aan dit geloof, als de goede boom edele vruchten draagt. Alles wat God geboden heeft dat moet men doen uit verbod voor hemel, maar geenszins met het oogmerk, om door zoodanige gehoorzaamheid de genade des Allerhoogsten te verdienen, en op grond van haar te verwachten; want regtvaardigmaking en vergeving onzer zonden komen uit het geloof aan Christus. Immers de Heer heeft zelfs getuigd: wanneer gij alles gedaan hebt, zegt dan: wij zijn onnutte knechten. Ook zeggen de Vaders hetzelfde b.v. Ambrosius aldus is het bij God besloten, dat wie aan Christus geloofd zalig zij, en niet door werken, maar alleen door het geloof, zonder verdienste, vergeving van zonden hebbe.

VII.

Van de christelyke Kerk.

Wy leeren de noodzakelykheid en eeuwige duurzaamheid eener heilige christelyke Kerk. Zij bestaat in de vereeniging aller geloovigen door middel van de reine prediking des Evangeliums, en van de bediening der Sakramenten overeenkomstig met deszelfs inhoud.

Deze zedragtige reine prediking der leer en evangelische bediening der Sakramenten, zyn genoegzaam om de leden der christelyke Kerk tot één ligchaam te vereenigen, volstrikte gelykvoornigheid van uiterlyke, door menschen vastgestelde plegtigheden, wordt

tot de eenheid der Kerk niet vereischt. Immers Paulus zegt; Efez. IV. een lichaaam en geest, gelijk gij geroepen zijt tot eenerlei hoop uwer roeping, een heer, een geloof, een doop.

VIII

Van den staat der christelyke Kerk.

Hoevel de vergadering der geloovigen en heiligen de eienlyke christelyke Kerk uitmaakt, in welke nogtans ook vele huichelaars en openbare zondaars zyn, gelooven wy aan de kracht der sacramenten, hoevel door de handen van goddelooze Priesteren bediend. Op den stoet van Mozes zegt Christus, zitten de Phari, zeers enz. wy verwerpen derhalve het hiervan afwykende, gevoelen der Donatisten en anderen.

IX

Van den heiligen Doop.

Wy houden den Doop, als eene aanbieding der genade, voor noodzakelyk, en gelooven dat men ook de kinderen doopen moet, die door den Doop aan God opgedragen en hem aangenaam worden. Wy verwerpen derhalve het gevoelen der Heerdoopers, die den Kinderdoop voor ongeoorloofd houden.

X

Van het Avondmaal des Heeren.

Wy leeren dat het ware ligchaam en bloed van Christus onder de gedaante van brood en wyn waarachtig in het Avondmaal tegenwoordig zyn, uitgedeeld en ontvangen worden, en verwerpen het tegenovergestelde gevoelen.

XI

Van de bekynenis en vrspraak van zonden.

Wy houden het daarvoor, dat men de bijzondere vrijpraak
van

van zonden in de kerken moet volhouden en niet buiten gebruik laten komen, hoewel het onmogelyk en dus niet noodig zy, by de belijdenis van zonden, alle de bedrevene optencemen. P.^s XIX.
wie kan weten hoe vaak hij seilt?

XII

Van de Boete.

Wij leeren dat voor hen, die na het ontrangen van den Doop gezondigd hebben, onder voorwaarde van boetvaardigheid de zondenvergeving altijd gereed is, en dat de Kerk hun geene vrijspraak weigeren mag. De waarachtige boetvaardigheid bestaat in berouw over en afschrik van de zonde, gepaard met het geloof aan de verzekering des Evangeliums, aangaande zondenvergeving en genade door Christus, welk geloof den vrede in het hart herstelt.

Hierop moet, als vrucht der boetvaardigheid, de biterschap volgen, overeenkomstig het gezegde van Johannes, Matth. III. brengt opregte vruchten der boete.

Hiermede verwerpen wy vooreerst het gevoelen dat de vromen niet wederom vallen kunnen, ten tweede dat der Novationen welke de vrijspraak van zonden, na den Doop bedrevnen, weigerden, ten derde dat van hen, die de vergiving der zonden niet van het geloof, maar van onze eigene voldoening afleiden.

XIII

Van het gebruik der Sakramenten.

Hieromtrent leeren wy, dat de Sakramenten niet alleen daartoe ingesteld zyn, om de Christenen van andere menschen te onderscheiden, maar dat zy ons Gods genaderyke gezindheden moeten vertegenwoordigen en verzekeren, ten einde ons geloof hierdoor verlevendigd worde—dat, by gevolg, ook het gebruik alleen in het geloof, en met het oog, merk tot versterking van het geloof kan plaats hebben.

XIV

Van het Kerkbestuur.

Wij stellen vast, dat niemand zonder wettige roeping openlyk in de kerken mag onderwijzen, prediken of de sakramenten bedienen.

XV

Van de menscheijke Instellingen in de Kerk.

Wij leeren dat zoodanige, door menschen vastgestelde, kerkelyke inrigtingen moeten gecerbiedigd worden, welke tot bevordering van den vrede en de goede orde in de kerken kunnen dienen, b.v. het houden van zekere feestdagen, met deze voorbehouding, nochtans, dat de gehoorzaamheid aan deze verordeningen den menschen geenszins worde opgelegd als een gewetensplicht, waardoor zy de zaligheid verdienen moesten. Wij bepalen daarenboven, dat alle geboden, rustende op menschelyk gezag en overlevering, en voorgedragen als dienstig ter verwerving van Gods verzorgende genade, b.v. kloostergeloften enz. strydig zyn tegen de evangelische leer aangaande het geloof in Christus.

XVI

Van den Burgerstaat
en de wereldlyke Overheid.

Wij leeren dat de wettige wereldlyke Overheid, mitsgaders derzelver wetten en verordeningen van goddelyken oorsprong zyn dat de Christenen, zonder zich te bezondigen, allerlei overheidsposten mogen bekleeden, en naar de keizerlyke en andere bestaande regten in die posten handelen: vonnissen, straffen, regtvaardige oorlogen voeren, koopen en verkoopen, gevorderde eeden afleggen, eigendom bezitten, in het huwelyk leven enz.

Hiermede verwerpen wy het gevoelen der Herdoopers, die al het
boven,

bovenstaande voor onchristelyk verklaren.

Tevens verwerpen wy het gevoelen van hen, die leeren dat de christelyke volkomenheid bestaan zou in het lichamelijk verlaten van huis en hof, echtgenoot en kinderen, en in de onthouding van al het bovengenoemde, terwijl, daarentegen, de ware volkomenheid alleen in de rechte Godsrees en in het waarachtige geloof aan God gelegen is. Het Evangelie, toch, vordert reiniging van het hart, maar geene vroomheid die voornamelyk in voorbygaande uitwendige verrigtingen bestaan zou. Het werpt geene burgerlyke orde omver, noch laakt de regten en pligten in de onderscheidene betrekkingen des burgerlyken en huisfelyken levens. In tegendeel, het liert ons in dezelve Gods verordening verbieden, en beveelt eenen ieder een christelyk, ligtderyk, naauwgeret en deugdzaam gedrag in zynen wereldlyken stand. Daarom moeten de Christenen aan de Overheid onderdanig en gehoorzaam zyn, voor zoo ver dit zonder zonde geschieden kan, doch wanneer haar gebod tegen het geweten strijden moegt, dan zou men God meer moeten gehoorzamen dan den menschen. Hand IV.

Van het laatste Oordeel.

Ook wordt door ons geleerd, dat onze Heer Jezus Christus ten jongsten dage komen zal om de menschen te vonnissen, dat hy alle dooden opwekken, en den geloovigen en uitverkorenen de eeuwige gelukzaligheid schenken, maar de goddelooze menschen en duivelen ter eeuwige straffe veroordeelen zal.

Daarom verwerpen wy het gevoelen, der Herdoopers, die de eeuwigheid der straffen ontkennen.

Insgelyks verwerpen wy sommige, uit het jodendom afkomstige, stellingen, welke onder andere thans te voorschyn treden, inhoudende

dende dat er, vóór de opstanding der dooden, een zichtbaar wereld, lyk ryk, na de verdelging der goddeloosen enkel uit vromen bestaan, de, zal verschynen.

XVIII

Van den vryen Wil.

Aangaande den vryen wil beweren wy, dat de mensch tot op eene zekere hoogte vry is, om uitwendig deusfzaam te zyn, en onder die dingen welker natuur en betrekking hy beoordeelen kan, te kiezen of te verwerpen. In het geestelyke, echter, kan hy, zonder de genade en hulp van den heiligen Geest, niets tot zyne verbetering of tot bevordering van zyn geloof doen. Dit kan alleen geschieden door den heiligen Geest die door Gods woord medegedeeld wordt, *Kor. II.* de natuurlyke mensch verneemt niets van den Geest Gods.

Dat wy in dezen geene nieuwe leer voordragen, blykt uit de duidelyke woorden van Augustinus over den vryen wil, in het derde boek *Hypognostikon*: wy bekennen dat alle menschen eenen vryen wil hebben, want zy hebben hun natuurlyk verstand.

Niet, dat zy enigzins in staat zouden zyn een vroom leven te leiden, als God van harte te beminnen en te vreken, maar ik bedoel dat zy vry zyn, ten aanzien van de uitwendige verrigtingen dexes levens goed of kwaad te kiezen; ik bedoel de natuurlyke vryheid om b. v. den veldarbeid te verrigten of niet, te eten of te drinken eenen vriend te bezoeken, eene vrouw te nemen en al dergelyke goede en heilsame verrigtingen meer te volbrengen of natelaten; hetgeen hy nogtans niet zou vermogen zonder God, daar buiten Hem niets bestaat, maar alles uit en door Hem is. Daarentegen kan de mensch ook uit eigene verkiezing kwaad doen, b. v. voor eenen afgod knielen, eenen moord bedrijven, enz.

Van de Oorzaak der Zonde.

Wij leeren dat, hoe wel God de almachtige Schepper en Onderhouder der geheele natuur is, de zonde, in alle bozen en verachters Gods, echter uit den bozen wil ontstaat; welke, nadat God zijne hand heeft teruggetrokken, zich in den duivel en in alle goddelozen, van God af en tot het kwade heeft gekeerd; gelyk Christus zegt: Joh VIII De duivel spreekt de leugen uit zich zelven.

Van het Geloof en de goede Werken

De enzen werden valschelyk beschuldigd dat zy tegen de goede werken zyn. Het tegendeel blykt uit hunne schriften over de tien geboden en andere soortgelyke onderwerpen, in welke zy aanwysen wat de Christen in de onderscheidene standen behoort te doen, en op de betrachting dezer pligten aandringen. Voor dezen tyd, toch, hoorde men weinig hiervan, terwijl in alle predikationen het allermeeft kinderachtige en noodelooze bedryven als vroomheid werden aangeprezen, b. v. het bidden van rozenkransen, de vereering der Heiligen, bedevaarten, monnikengeloften, vastendagen, enz. Onze tegenparty zelve geeft van deze dingen niet meer zoo hoog op als voorheen. Daarenboven heeft zy nu ook geleerd van het geloof te spreken, waar zy voorheen in het geheel niet van gevaagde, terwijl zy nu ten minste leert dat wy niet allieën door de werken voor God regtvaardig worden, maar dat zulks ook geschiedt door het geloof in Christus; hetgeen toch troostryker is, dan wanneer men allieën op de goede werken leert vertrouwen.

Aangezien nu, gelyk men niet ontkennen kan, het grondleerstuk des Christendoms, dat namelyk, aangaande het geloof in Christus, zoo
langen

langen tyd is verwaarloosd en het leerstuk aangaande de werken daarvoor in de plaats gesteld, zoo hebben de onzen het volgende hieromtrent aangenomen:

Vooreerst, dat wy niet door onze goede werken, maar alleen door het geloof aan Christus als onzen Middelaar en Verzoener met den Vader, genade en verzoening kunnen deelachtig worden. Wie nu denkt dat hy door werken genade kan verdienen, die baant zich, eigenwillig, eenen weg tot God, welke in het Evangelie niet is aangewezen.

Deze onze leer is onmiskenbaar schriftuurlyk. Uit genade zegt Paulus onder vele plaatsen ook Efez II. 8.9. - zyt gy zalig geworden, door het geloof; en datzelve niet uit u: het is Gods gave, niet uit de werken, op dat niemand zich beroeme enz. - Dat nu, aan deze uitspraken geen nieuwe zin gehecht is, kan uit Augustinus blyken, die, gelyk zyn geheele boek de Spiritu et litera (over den Geest en de letter), bewyst, onze begenadiging en verzoening met God niet aan onze werken, maar aan het geloof om Christus toeschryft.

Deze leer moge door onkundigen gering geschat worden; de ondervinding leert evenwel dat zy voor de verschrikte gewetens ten hoogste heilzaam en vertroostend is; want geen geweten kan in werken geruststelling vinden, maar wel in het vaste geloof dat men in den wil van Christus eenen genadigen God heeft.

Rom V. 1. Nu wy dan regtvaardig zyn geworden door het geloof, zoo hebben wy vrede met God.

Daar men nu deze leer voorheen niet heeft gepredikt, maar op ydele werken van velerlei soort, als het gaan in het klooster enz: ter verkrijging van genade heeft aangedrongen: is het noodig haar nu ten sterkste aan te pryken, op dat men wete, dat Gods genade

genade alleen door het geloof, zonder verdienste, kan omhelsd worden.

Ten tweede werden de menschen onderrigt dat hier niet bedoeld wordt op een geschiedkundig geloof, hetwelk de duivelen en de goddeloozen ook hebben, niet ontkennende dat Christus geleden heeft en opgestaan is uit den dood, maar dat men hier spreekt van een geloof, hetwelk in de overtuiging bestaat, dat wy door Christus genade en vergeving der zonden verkrijgen. Wie nu weet dat hy door Christus eenen genadigen God heeft, die kent God, die roept hem aan, en is niet zonder God, zoo als de Heidenen zijn; want juist dit artikel, aangaande de vergeving der zonden, wordt door den duivel en de goddeloozen niet aangenomen, daarom zijn zy tegen God gekant, kunnen noch hem aanroepen, noch iets goeds van hem hopen. — Ook de Schrift spreekt in diirvege van het geloof als wy doen. Gelooven, heet dus niet alleen, die geschiedkundige wetenschap aangaande Christus bezitten, welke de duivelen en de goddelooze menschen ook hebben, maar, vertrouwen dat God zyne beloftenissen aan ons vervullen zal. In dezen zin komt het woord gelooven. Hebr. XI. en by Augustinus ook voor.

Ten laatste leeren wy dat de goede werken moeten geschieden, niet met het oogmerk om er op te vertrouwen of genade er mede te verdienen, maar uit gehoorzaamheid jegens God en ter zynere verheerlyking. Het geloof houdt zich altijd by uitsluiting aan de genade en aan de vergiffenis der zonden vast, en, nademaal de H. Geest door het geloof gegeven wordt, verkrijgt het hart, bepaaldelyk hierdoor, het vermogen om goede werken voorttebrengen. Te veren, toch, zonder den H. Geest, is het te zwak, daarento-
ven in de magt des duivels, door welke de arme menschelyke natuur

tot vele zonden wordt aangespoord, gelyk uit het voorbeeld der wysgeeren blykt, die ondanks derzelver pogingen, niet verbaard en onstraffelyk hebben kunnen blyven, maar openlyk in vele zware zonden zyn vervallen. Dit is het lot van den mensch die het waarachtige geloof en den H. Geest niet heeft, maar op zijne eigene menschelyke krachten steunt. Men lastere derhalve de heer aangaande het geloof niet, als of zy de goede werken ver-
biedt, maar prijze haar veelmeer, om dat zy onderwys en hulp tot het kennen en volbrengen van goede werken aanbiedt.

Immers buiten het geloof en zonder Christus zyn de menschelyke natuur en hare krachten veel te zwak om goede werken te verrigten, God aanteroepen, lydzzaam te zyn, in het lyden, den naasten te beminnen, zich vlytig en getrouw in aanbevolene ambten te kwynen, gehoorzaamheid te bewyzen en verkeerde hartstogten te onderdrukken. Deze verhevenheid en braafheid kunnen niet bereikt worden zonder de hulp van Hem die zelf gezegd heeft: zonder my kunt gy niets doen. Joh. XV.

XXI.

Van de Vereering der Heiligen.

Wy leeren dat wy aan de Heiligen moeten gedenken, op dat ons geloof versterkt worde, wanneer wy op de genade letten, die aan hen is te beurt gevallen, en hoe zy door het geloof geholpen zyn; ook op dat een iegelyk in zynen kring, een voorbeeld aan hen neme. Zoo mag zyne Keizerlyke Majesteit in gemoede, by het voeren van den oorlog tegen den Turk, het voorbeeld van David volgen; want beiden zyn in een koninklyk ambt geplaatst, hetwelk hun de bescherming hunner onderdanen gebiedt. Doch nimmer kan uit de Schrift
bewezen

bevezen worden dat men de Heiligen aanroepen of hulp
by hen zoeken moet, want er is slechts één Verzoener een Middelaar
tusſchen God en de menschen: Jezus Christus 1.Tim II. Deze is de
eenige Heiland, de eenige Hoogepriester en Voorſpreker by
God. Rom. VIII. de eenigste die beloofd heeft dat Hy ons gebed
verhooren zal. Naar de Schrift bestaat ook de hoogste vroom-
heid daarin, dat men dezen Jezus Christus in alle nooden en be-
zwaren des gemoeds ernstig zoeken en aanroepen. 1.Joh II. Indien ie-
mand zondigt, zoo hebben wy eenen Voorſpreker by God, die regtvaardig is.

Beint der
voorgaande XXI Artikelen.

Deze is nagenoeg de hoofdinhoud der leer, welke in
onze kerken tot onderwijſing, vertroosting des gewetens, als ook ter ver-
betering der geloovigen voorgedragen wordt, gelyk wy dan ons wel zou-
den wachten, onze ziel in het grootste gevaar te storten en ons gewe-
ten vóór God te bezwaren door het misbruiken van Gods naam
of woord, in de voortplanting eener andere leer op onze nakome-
lingen dan die, welke ons in het zuivere woord van God en
in het Evangelie voorgedragen is. Aangezien nu de gevoe-
lens, door ons aangekleefd, in de H. Schrift gegrond, en, bly-
kends de ſchriften der Kerkvaderen, niet ſtrijdig zyn tegen
de leer der algemeene christelyke, ja zelfs niet tegen die der room-
sche Kerk: kunnen onze tegenstanders niet met ons in de vo-
ren opgenoemde punten verschillen. Zy, derhalve, die de onzen
als ketters beschouwen, uitwerpen en schuwen, zonder dat zij
er eenige reden in Gods gebod en de H. Schrift voor aanwyzzen
kunnen, handelen onberaden en tegen de christelyke eensgezind-
heid en liefde, want het verschil raakt slechts deze en gene over-
leveringen

leveringen en misbruiken. Ja, al ware het dat wy in dit opzigt eenigermate dwaalden: zou het evenwel, daar onze leer in de hoofdzaak wel gestaafd is, den Bisschoppen betamen, ons met meer zachtheid te behandelen. Dan het is aldus gesteld, dat wy, ook aangaande de veranderingen welke by ons ten aanzien van overleveringen en misbruiken hebben plaats gegrepen, degelyke redenen kunnen geven.

*Artikelen over welke verschil bestaat, behelzende
aanwyzing der veranderingen, ten aanzien van
misbruiken ondernomen.*

Voorutspraak.

Nademaal onze leer niets strydigs tegen de H. Schrift of de algemeene christelyke Kerk behelst, er, daarentegen, slechts misbruiken, welke deels van tyd tot tyd ingeslopen, deels met geweld ingevoerd zyn, in afgekeurd worden: is het onze plicht deze misbruiken en de redenen dezzer afkeuring optegeven, op dat Zyne Keizerlyke Majesteit zien moge dat wy hierin niet onchristelyk of naar eigene willekeur, maar overeenkomstig Gods gebod (hetwelk meer moet gelden dan alle gebruiken) zyn te werk gegaan.

XXII

Over de beide Gedaanten des Sakraments.

Wy geven het Sakrament (des Avondmaals) aan de leken onder beide gedaanten, en zulks op grond van het uitdrukkelijke bevel van Christus Matth. XXVI. drinkt allen daaruit, hetwelk den kerk aan allen toewijst.

Het

Het misverstand, dat de kelk allien den Priesteren toekome, wordt tegengesproken door *Paulus* 1 Kor. XI, waaruit blykt dat de geheele gemeente van *Korinthe* ook den kelk genoten heeft, en, naar de getuigenissen der oudheid, is dit nog langen tyd in de Kerk gebrukelyk gebleven. *Cyprianus* zegt op vele plaatsen, dat in zynen tyd de kelk ook aan de leken is uitgereikt. — *Hieronimus*, dat de Priesters, by de uitdeeling des Sakraments, het bloed van Christus aan het volk geven. *Paus Gelasius* verbiedt de scheiding van de bestanddeelen des Sakraments, en men vindt geenen Canon, welke het genot tot dat van eene gedaante bepaalt.

Het is ook onbekend wanneer deze laatste bepaling ingevoerd zij; hoewel de Kardinaal de *Cusa* hieromtrent iets zegt. Daar nu de bediening des Avondmaals, zonder kelk, tegen Gods gebod en de oude Kerkregelen strijdt, is zij ontegenzeggelyk onregmatig, en het was dus onbetamelyk het geweten dergenen, die het H. Avondmaal naar de instelling van Christus begerden te gebruiken, tot het tegendeel te dwingen, en dewyl de deelen des Sakraments niet van elkander afgezonderd mogen worden, om dat zulks tegen de instelling van Christus strydig is, laten wy de anders gebrukelyke omgangen met het Sakrament na.

XXIII

Van het Snuwelyk der Priesteren.

De groote onkuischheid en ongebondenheid der Priesteren, die niet sterk genoeg waren ter onthouding, heeft bij hoogen en geringen in de wereld veel stof tot klagten opgeleverd, en dit wangedrag had in der daad eene gruwelyke hoogte bereikt.

Om nu ergernis voortekomen, overspel en andere soorten van onkuisch,

onkuischheid te vermijden, zyn sommigen onzer Priesters in het Huwelyk getreden, en zij geven voor reden dat, hun geweten hen er met geweld daartoe drong, aangezien de H^o Schrift uitdrukkelijk zegt dat God den echten staat ter vermyding van onkuischheid heeft ingesteld, gelyk Paulus zegt: om onkuischheid te vermijden hebbe een iegelyk zyne eigene vrouw, als ook: het is beter te trouwen dan te branden. Wanneer, voorts Christus zegt: niet allen vatten het woord: dan geeft Hy, die wel wist wat in den mensch was, hiermede te kennen dat de gave der kuischheid niet aan allen geschonken is, want God heeft den mensch, eenen man en eene vrouw geschapen, en de ondervinding heeft al te duidelyk aangewezen of het, zonder hulp eener buitengewone goddelyke genade, den mensch gegeven zy, naar willekeurige voornemens en geloften, het schepsel, door de Almagt voortgebragt te veranderen of te verbeteren. Het is immers bekend en door velen beleden, hoe de schrikkelykste onrust en gewetenskwellingen in de laatste ure, in de plaats van eenen eerbaren, christelyken wandel, de vruchten dezer aanmatiging geweest zyn. Dewyl nu geene menschelyke wet of gelofte, Gods woord en gebod mag veranderen, hebben, zoo wel om deze als om andere redenen, de Priesters en andere Geestelyken zich in een wettig huwelyk begaven.

Daarenboven hebben, blykends de geschiedenis en de schriften der Kerkvaderen, de Priesters en Diakenen in de oudste christelyke Kerk, echte vrouwen gehad. Daarom zegt Paulus 1. Tim. III. een Bisshop moet onstraffelyk zyn, eener vrouwe man.

Ook zyn in Duitschland eerst vóór vierhonderd jaren de Priesters met geweld tot den ongehuwden staat gedwongen ge-
worden.

worden, hetgeen zulk eene algemeene ontevredenheid heeft gaan, de gemaakt, dat het eenen Aartsbischof van Mentz, die het nieuwe pauselyke bevel hier omtrent afkondigde, byna, in eenen opstand der gehele Priesterschap het leven had gekost. Hier, bij komt, dat men van den beginne af aan het huwelyksverbod met zoo veel overhaasting en onhuishoudheid doorgedreven heeft, dat de Paus niet alleen den icht der geestelyken voor het vervolg verbood, maar zelfs het huwelyk van hen, die reeds langen tyd getrouwd geweest waren oploste, hetwelk niet alleen tegen alle goddelyke, natuurlijke en burgerlyke regten, maar ook tegen de, door de Pausen zelve ontworpen, kerkregelen, en tegen het gevoelen der vermaardste Kerkvergaderingen volstrekt strijdig is.

Veel aanzienlyke, verstandige en godvrezende menschen hebben ook dikwijls aangemerkt, dat een gedwongen afstand van het, door God zelve ingestelde, en aan eenen ieder vrijgelaten, huwelyk nooit iets goeds, maar eindeloos veel ondeugd en jammer heeft veroorzaakt.

Zelfs een der Pausen (**Pius II**) heeft, zoo als zijne geschiedenis meldt, menigmaal gezegd en in zynen naam laten schrijven: er kunnen wel eenige redenen bestaan, waarom het huwelyk aan de geestelyken verboden is, maar er zijn veel hoogere, grootere en gewigtigere, waarom men hetzelve hun wederom behoorde vrij te laten. Zonder twijfel kwam, men by **Pius** deze woorden uit een verstandig, wys hart en uit ryf overleg voort.

Wij verlaten ons dus in onderdanigheid op de Majestät des Keizers, vertrouwend, dat Hoogstdezelve, als een christelyk Vorst in goedheid zal willen in het oog houden, dat in deze laatste tyden, van welke de Schrift spreekt, de wereld in slechtheid toeneemt en de menschen al zwakker worden.

Het

Het is derhalve hoogst noodzakelyk en christelyk, ernstig er op te zien dat niet door het verbod des huwelyks, ergere gruwel in de duitsche landen ontsta. Niemand, toch, zal wyzere verordeningen kunnen maken dan God zelf, die den echten staat (ter te ontmoetking aan menschelyke zwakheid, en ter vermijding van onkuischheid) ingesteld heeft. Ook de oude Canones zeggen dat men somtyds, om de menschelyke zwakheid, iets moet toegeven, ten einde iets ergers voortekomen.

Deze stelregel is inzonderheid in het onderhavige geval toepasselyk. Welk nadeel zou ook het huwelyk der Priesters en Geestelyken inzonderheid der Pastoors en andere Kerkdienaars aan de algemeene christelyke Kerk kunnen toebrengen? In tegendeel zal men, bij het volhouden van het verbod des huwelyks, gebrek aan Priesters en Pastoors verkrijgen.

Is het nu waarheid, dat het huwelyk den Priesteren en Geestelyken naar Gods woord vrijstaat — Blykt het uit de geschiedenis dat de Priesters zyn gehuwd geweest, en de gelofte van kuischheid zoo vele gruwelyke ondeugden heeft ten gevolge gehad, dat ook sommigel Domheeren en pausfelyke hovelingen te Rome dit vaak erkend en beliden hebben, en dat, eindelijk, het overhand nemende slechte gedrag der Kerkelyken den toorn Gods zou gaande maken: dan is het te beklagen dat men den christelyken echt niet allen verboden, maar zelfs hier en daar, als eene zware misdaad heeft durven straffen.

Het huwelyk wordt, wyders, in de keizerlyke regten, en in alle monarchieën waar ooit wetten en regten bestaan hebben, hoog in eere gehouden, behalve tegenwoordig, nu men de menschen (allien om het huwelyk) onschuldig begint te martelen, zelfs Priesters, die men meer dan anderen behoort te ontzien.

Dit

Dit strijdt niet alleen tegen het goddelijk regt, maar ook tegen de Kerkwetten (Canones.) De Apostel noemt het huwelyksverbod eene leer des duivels. 1 Tim. II. en Christus zelf zegt Joh. VIII. De duivel is een moordenaar van het begin af aan. Deze plaatsen, met elkander in verband beschouwd, zeggen duidelyk dat het huwelyksverbod, en het doordryven van hetzelfde met bloedvergieten, leer des duivels is.

Eene gelofte kan, even min als eene menschelyke wet, Gods gebod krachtelees maken of veranderen. Daarom raadt Cyprianus, Ep. II. aan, dat de vrouwen, die zich niet sterk genoeg gevoelen, om de gelofte der kuischheid te houden, in het huwelyk moeten treden, zeggende: indien zy aan de belofte van kuischheid niet getrouw kunnen of willen blyven: het is beter dat zij trouwen, dan dat zy door haren lust aan het vuur ter proef vallen, ook moeten zij zich wel wachten, om de broeders en zusters niet te ergeren. Behalve dit zyn alle Canones zeer zachtmoedig en toegerend omtrent hen die in de jeugd de gelofte hebben afgelegd, hetgeen door de meeste Priesters en Monniken in jeugdige onwetendheid geschied is.

XIV.

Van de Mis.

De onzen worden valschelyk beschuldigd de Mis te hebben afgeschaft. Wy durven daarentegen (zonder grootspraak) betuigen, dat zy by ons met grooteren ernst en plegtiger gevierd wordt dan by onze tegenparty, en dat de gemeente by aanhoudendheid en met de grootste naauwkeurigheid onderwezen wordt, aangaande de bedoeling en het regte gebruik des Sakraments, dat het, nameelyk, ter geruststelling van het ontruste geweten is ingesteld.

Hier.

Hierdoor worden de menschen uitgelokt om van Mis en Communie gebruik te maken, terwijl zy tevens, met betrekking tot verkeerde opvattingen der leer des Sakraments, worden teregt gewezen. Wij hebben ook in de openlyke bediening der Mis geene merkelyke verandering gemaakt, behalve dat hier en daar (ter bevordering van de stichting der gemeente) duitsche gezangen benevens de latynsche gebruikt worden, aangezien het doel alder plegtigheden onderwijzing in de leer van Christus is.

Daar voor dezen de Mis op menigerlei wijze is misbruikt geworden, en men (zoo als bekend is) er, in byna alle kerken, handel mede gedreven heeft: zyn, ook vóór onzen tyd, dikwyls vrome en geleerde mannen tegen dit misbruik opgekomen.

Terwyl nu bij ons de, voor elken Christen huivering wekkende leer wordt voorgedragen, dat een onwaardig gebruik des Sakraments, den genietenden aan het ligchaam en bloed van Christus schuldig maakt: zyn de Misfen omgeld, en de byzondere Missen (welke tot dus ver uit dwang en baatzucht gehouden werden) uit onze kerken verbannen.

Hield men voorheen de gruwelyke dwaalleer vast, dat Christus alleen voor de erfzonde gestorven was, en de Mis tot eene offerande voor de overige zonden dienen moest — eene leer waardoor de Mis tot een zoenoffer voor levenden en dooden werd — wy spreken haar tegen. Ingevolge de genoemde leer heeft men er over getwist, of eene Mis voor velen gehouden, evenveel waardig was als eene, voor eken persoon op zich zelve. Van hier dat men door de menigte van Missen alles wat men tot heil der ziele noodig heeft by God heeft willen verkrijgen — waar, door het geloof aan Christus en de regte Godsdienst in vergetelheid

heid zijn geraakt.

Men heeft, naar wisch der zake, ook in dit opzigt, aangaande het regt gebruik des Sakraments onderwezen.

Vooreerst leert de Schrift op vele plaatsen, dat de dood van Christus het eenigste offer voor de erfzonde en voor alle andere zonden is. In den brief aan de Hebrëers staat, dat Christus zich zelven eenmaal heeft geofferd, en hierdoor voor alle zonden genoeg gedaan.

De bovengenoemde leer is derhalve eene ongehoorde nieuwigheid, en het is te hopen dat een iegelyk de verwerping dezer dwaling billijken zal.

Ten tweede leert Paulus dat wy voor God genade verkrijgen door het geloof en niet door de werken. Nu is het eene onmiskkenbare verlooening van deze leer, en een misbruik der Mis, wanneer de Priester, niet alleen voor zich, maar ook voor de geheele wereld, ja voor dooden zoo wel als voor levenden, vergeving van zonden en alle genadegoederen door haar van God verwerven wil.

Ten derde is het heilige Sakrament niet ingesteld om een offer voor de zonden te brengen (want dit is te voren gebragt), maar tot verlevendiging van het geloof en geruststelling van het geweten der genen, die door het Sakrament indachtig gemaakt worden dat hun genade en zondenvergeving door Christus verzekerd is. Daarem komt by het Sakrament geloof te pas, en is het gebruik zonder geloof vruchteloos. Dewyl nu de Mis geen offer voor andere levenden of voor dooden, ter uitdeeling van derzelver zonden, is, maar eene uitdeeling van het Avondmaal des Heeren, hetwelk de Priester en anderen voor zich zelve ontvangen: zoo is het by ons gebruikelijk dat men op feest- en andere dagen Mis houdt, en aan hen die het begeeren het Avond.

Avondmaal uitdeelt. Zoo doende vieren de onzen de Mis op de rechte, blykens 1. Kor. XI. en de Schriften van vele Kerkvaders, in de Kerk oudstyds gebruikelyke, wyze. Chrysostomus toch, verſ., haalt, hoe de Priester dagelyks sommigen tot G. Heeren tafel noo- digt en aan anderen de toenadering tot denzelven verbiedt. Het blykt ook uit de oude Kerkregelen dat de een het ambt bediend heeft, en andere Priesters en Diakenen het Avondmaal ontvangen hebben, want het heet in den niceenschen Canon aldus: de Diake- nen moeten, behoorlyk, na de Priesters, het Sakrament uit han- den van den Bischof of Priester ontrangen.

Dawyl nu in dit stuk niets nieuws of strijdigs tegen de oude gebruiken in de Kerk ingevoerd, ook in de openlyke bediening der Mis geene verandering van belang gemaakt is, behalve dat an- dere noodelooze Misfen, welke, door een misbruik, nevens de Para- dieemſe gehouden werden, afgeſchaft zyn: zoo is het niet billyk dat men de wyze waarop wy de Mis vieren als onchristelyk en kettersch veroordeele, want ook oudtyds heeft men in groote kerken, waar veel toe- loop van volk was, niet op alle dagen der algemeene godsdienstige ſamenkomst de Mis bediend; zoo als uit de Historia tripartita blykt, dat men te Alexandrie des woensdags en vrijdagſ de Schrift gelezen en verklaard en de geheele Godsdienst zonder Mis gevierd heeft.

XXV

Van de Biecht.

Het hooren der Biecht door de Predikanten is bij ons niet afgeſchaft; want het Sakrament wordt niet toegediend dan aan de genen die alvorens verhoord en vrijgeſproken zyn ge- worden. Daarenboven wordt het volk bij aanhoudend- heid onderwezen, hoe troostryk de vrijspraak van zonden is,

en

en welken eerbied men aan dezelve, niet beschouwd als het woord van den mensch die haar aankondigt, maar als het woord des zondenvergevenden Gods, verschuldigd is, want zy wordt in Gods plaats en op Gods bevel volbragt. Zoo leert hetzelfde de betekenis en de noodzakelykheid van het ambt der Sleutelen, ter geruststelling der ontruste gewetens, kennen, en bovendien wordt aangedrongen dat God het blymoedige geloof aan deze vrij spraak van zonden niet minder dan als of men Zyne Stem van den hemel hoorde, vordert. De Leraars die te voren een uitgebreid onderwijs aangaande de Biecht mededeelde, hebben deze onmisbare aanwijzingen te eenemale verzuimd, en zich eeniglyk bepaald de gemeederen te kwellen door eene breedvoerige opgaaf aller gepleegde zonden, en door de oplegging van allerlei boetedoening door middel van bedevaarten en soortgelyke. Velen onder onze tegenstanders zelve bekennen dat de onzen de leer aangaande de ware christelyke boete veel bitter behandeld hebben, dan sedert langen tyd te voren het geval geweest is.

Onze gevoelens aangaande de Biecht komen hier op neder, dat men niemand dwingen moet zyne zonden met name te belijden dewyl zulks onmogelyk is, gelyk het in den Psalm heet: Wie kan weten hoe vaak hy seilt? en Jeremias zegt; het menschelyk hart is zoo arglistig, dat men het niet doorgronden kan. De arme menschelyke natuur is zoodanig in zondigheid weggezonden, dat zy zelve de gepleegde niet afzonderlyk onderscheiden kan, en indien er geene vergering ware dan voor die misdrijven, welke wy ons onderscheidendlyk herinneren, dan zou dezelve weinig afdoen. Men moet dus het onmogelyke niet eischen. Ook de Kerkvaders hebben de zaak alzoo begrepen, gelyk blykt uit Distinct 1. de Poenitentia, alwaar deze woorden

woorden van Chrysostomus aangehaald worden: Ik zeg niet dat gy u zelven openlyk ten toon moet stellen, of u by eenen anderen aanklagen of beschuldigen zult, maar doet naar het gebod der Profets, die zegt: openbaart den Heere uwe wegen. Belydt, derhalve biddend uwe zonden voor God den Heer, den waarachtigen regter, en noemt ze niet op met de tong, maar in uw geweten. Men ziet hier klaar uit, dat Chrysostomus geene optelling der zonden noodig keurt. Zoo leert ook de Glossa in decretis, de poenitent. Distinct. 5, dat de Biecht niet door de Schrift geboden, maar door de Kerk ingesteld is. Evenwel leeren onze Predikanten met nadruk, dat de Biecht, uit hoofde der vrijpraak van zonden, welke er de voornaamste zaak by is, ter geruststelling des verontrusten gewetens, als ook om andere redenen, moet volgehouden worden.

XXVI.

Van het Onderscheid der Spyzen

Voortyds leerde, predikte en schreef men, dat de onderscheiding in het genot der spyzen, en soortgelyke, op overlevering rustende, menschelyke instellingen noodig waren om genade te verdienen en voor de zonden te voldoen. Men vond, derhalve, bestendig nieuwe vastendagen, nieuwe plegtigheden, nieuwe monnikenor, des uit, en dreef dezelve verbiediging ten gestrengste door, als of de genade er door verdiend kon worden, en de geringeschatting er van de grootste zonde ware; eene leer die vele schadelyke dwalingen in de Kerk heeft voortgebragt.

Voorreest is hierdoor de genade van Christus in waarde gedaald, en de leer van het geloof op den achtergrond gesteld; ter, wyl toch het Evangelie ons dezelve ten ernstigste voorhoudt, en er ten sterkste op aandringt, dat men de verdienste van Christus op den

den hoogsten prijs zal schatten, en zich overtuigd houden dat het geloof aan Christus eindeloos meer waardig zy dan alle werken.

Daarom heeft ook Paulus zich geverig tegen de verplichting om, trent de wet van Mozes en menschelyke instellingen gekant, op dat wy leeren zouden dat wy niet door onze werken, maar allē door het geloof aan Christus voor God regtvaardig worden, en genade verkrijgen om Christus wil. Deze leer wordt schier in het geheel niet meer behartigd, zedert die, dat men door wettische gerechtigheid, vasten enz. genade verdiene, in zwang gekomen is.

Ten tweede hebben zoodanige instellingen, Gods gebod krachteloos gemaakt; want men heeft er veel meer gezag dan aan het laatstgenoemde aan toegekend. Men noemde het een geestelyk, christelyk leven, de feestdagen op deze wijze te vieren, zich zoo en niet anders te kleden enz. Andere werken, daarentegen, die in der daad goed en noodig zyn, werden als wereldsch en ongeestelyk beschouwd, b.v. de getrouwe volbrenging der beroepspligten: de arbeid welke de huisvader verrigt tot onderhoud van echtgenoot en kroost, en ter opvoeding van dit laatste in de vrees Gods; het baren en opkassen der kinderen door de moeder des huizes; het bestuur, door Vorst en Overheid uitgeoefend. Zoodanige werken door God geboden, moesten wereldsche en onvolkomene werken heeten; maar de gehoorzaamheid aan de overleveringen of menschelyke instellingen, werd met den luisterryken naam van heilig en volkomen werk bestempeld, om welke reden dan ook aan het uitvinden van zoodanige instellingen geen eind kwam.

Ten derde hebben zoodanige instellingen de gewetens zeer bezwaard, om dat het onmogelyk was ze alle te houden, en men dit

even,

evenwel voor eene . noodige Godsdienst hield . Gerson schrijft dat deze omstandigheid velen tot wanhoop en zelfmoord heeft gebracht, daar de troost der genade door Christus hun niet werd voorgehouden . Aangaande deze beroering der gewetens kan men de Sommisten en God-geleerden nalezen . Deze hebben de overleveringen verzameld en gepoogd te verzachten; maar dit gaf hun zoo veel te doen, dat zij de zoo onmistbare leer der christelyke vertroosting in zware aanvechtingen door het geloof, er over verwaarloosden .

Ook hebben vele vrome lieden, voorheen geklaagd, dat de overleveringen zoo veel twist in de Kerk veroorzaakten, dat de ware kennis van Christus er door gestuit werd . Derselfde klagt is door Gerson en andere Godgeleerden gevoerd, en zelfs Augustinus hinderde het dat men de gewetens met zoo vele instellingen belastte, weshalve hy vermaande om ze niet voor noodzakelyk te houden .

Het is derhalve niet willekeuriger wyze, niet uit verachting der geestelyke magt, dat de onzen van deze zaak gewagen, maar het was hoog noodig om de dwalingen, uit verkeerde opvatting der overlevering ontstaan, aantewyzen . Het Evangelie, immers, wil dat de leer van het geloof in de Kerk moet aangedrongen worden, en deze verliest toch alle kracht, wanneer men door zelfgekozene werken genade wil verdienen . Daarom leeren wy dat het houden der genoemde menschelyke instellingen geene genade, of verzoening of voldoening voor de zonden aanbrengt, en men er dus niet, als op iets noodzakelyks, op staan moet .

De Schrift is hierin geheel eenstemmig met ons . Christus verontschuldigt de Apostelen over het niet houden der gebruikelijke inzettingen en voegt er by : Zij eeren mij te vergeefs door menschengeboden — hetgeen even zoo veel zegt als : 'menschengeboden zijn niet

niet noodzakelyk: vervolgens: wat tot den mond ingaat veron-
 reinigt den mensch niet. Math. XV. Zoo zegt ook Paulus. Kol. II.
 Laat niemand u een geweten maken over spijs of drank of vier,
 dagen enz. Hand. XV. zegt Petrus: Waarom verzoekt gy God, met
 oplegging des joks op de halzen der jongeren, hetwelk onze vaders,
 noch wy hebben kunnen dragen? maar wy gelooven door de genade
 van onzen Heer Jezus Christus zalig te worden. Hier ver-
 biedt dus Petrus, de gewetens met uiterlyke plegtigheden, zy mo-
 gen door Mozes of door wien ook verordend zyn, lastig te vallen,
 en 1. Tim. IV. worden al zulke dingen, als het verbod van sommige
 spyzen, het verbod des huwelyks enz. duivelsche leeringen genaamd,
 want het gebieden en volbrengen van zoodanige werken, als dienstig
 ter verkryging van de vergeving van zonden, en als of niemand,
 die ze naliel een Christen zyn konde, is volstrekt strydig tegen
 het Evangelie.

Ondertusfchen kan uit de onzen de beschuldiging weder,
 legd worden, als of zy kastyding en tucht in navolging van
 Jovinianus, verboden; want zy hebben altyd geleerd dat Chri-
 stenen verpligt zyn het kruis der Heiligen te dragen, hetgeen
 de waarachtige en niet eene zoogenoemde kastyding is.

Bovendien wordt geleerd, dat ieder een, door vasten en der-
 gelyke oefeningen, in de zelfoverwinning moet vorderen, om de
 zonde te kunnen vermyden, maar niet om genade met zoodanige
 bedrijven te verdienen. Deze oefening is ook niet
 aan vastgestelde dagen verbonden; maar moet gedurig
 plaats hebben. Van deze oefening spreekt Christus,
 zeggende: wacht u, dat uwe harten niet bezwaard worden
 met brasfen enz., ook: De duivelen worden niet uitgedreven
 dan

dan door vasten en bidden; en *Paulus* zegt. Hij kastijde zijn lichaam en bringe het tot gehoorzaamheid, waarmede hy te kennen geeft, dat het lichamelijk bedwang niet tot het verdienen van genade, maar ter bewaking tot alle pligten, dienstig is.

Het vasten xelre wordt dus niet verworpen, maar wel dat de gewetens in de war gebracht worden, door de leer aangaande des, zelfs noodzakelykheid en de bepaling van zekere dagen en spyzen.

Ook wy houden vele instellingen en plegtigheden om der orde wil vol, maar onderrigten tevens het volk dat men er niet vroom voor God door wordt, en dezelve, wanneer zalks zonder eigernis te geven geschieden kan, met een vrij geweten mag verzuimen.

Ook de oude Kerkvaders hebben deze vryheid, in uiterlyke plegtigheden gehandhaafd, want men vierde het Paaschfeest in het Oosten op eenen anderen tyd dan te Rome; en terwyl sommigen deze ongelykheid voor eene leus tot scheuring wilden houden hebben, bragten anderen hiertegen in, dat de gebruiken niet overal dezelfde behoefden te zyn. *Irenaeus* zegt: „Ongelykheid in vasten vernietigt de eenigheid des geloofs niet.” Ook *Distinct. 12.* staat geschreven, dat de ongelykheid ten aanzien van menschelyke verordeningen niet tegen de eenigheid der Christenheid strydt; en in de *Tripartita Hist. Lib. 9.* worden vele voorbeelden van ongelykvormigheid in kerkgewoonten bygebracht, maar ook deze nuttige christelyke spreuk wordt er bygevoegd: De Apostelen hebben niet beoeld, feestdagen instellen, maar geloof en liefde te leeren.

XXVII.

Van de Kloostergeloften.

Ten einde met grond over de kloostergeloften te kunnen spreken, moeten wy in het oog houden, hoe de kloosters tot hiertoe zyn.

zijn gesteld geweest, en hoe strydig tegen Gods woord en de pauselyke regten de levenswys, die men er leidde, was. Immers ten tyde van Augustinus was men in de kloosters vry, maar, nadat geloof en zeden in verval geraakt zijn, heeft men de kloostergeloften uitgedacht, de kloosters zoo doende in gevangenissen herschapen, om de goede zeden te herstellen.

Bovendien heeft men de kloosterlyke verplichtingen by den dag verzuwaard, en dezelve vóór den vereischten ouderdom opgelegd.

Sommigen hebben wel niet te jong, maar te onbedachtzaam het kloosterleven aanvaard, en zijn vervolgens gedwongen geworden, hetzelfde voltehouden, hoewel velen van hen, zelfs naar het pauselyk recht, er van hadden kunnen ontslagen worden; en men was in de vrouwenkloosters hieromtrent nog strenger dan in die der Monniken, hoe zwaar de vrouwen, als de zwakste, op de meeste inschikkelijkheid aanspraak hadden. Deze wreede gestrengheid heeft reeds voorheen aan vele vrome menschen mishaaagd, daar zy zeer wel zagen dat jongelingen zoo wel als jonge dochters in de kloosters gestoken werden op dat zy den kost zouden hebben, en dat dit vaak rampzalige gevolgen had. Anderen hebben geklaagd dat men in een zoo gewigtige zaak volstrekt niet naar de Kerkregelen handelde; en dat vele ergernissen en gemoedsbezwaren hieruit zijn ontsproten.

Hierby komt dat men de kloostergeloften uit een oogpunt beschouwd heeft, hetwelk, zoo als bekend is, door vele Monniken, die een weinig doorzicht hadden, afgekeurd werd. Immers men stelde de kloostergeloften in waarde met den Doop gelyk, leide dat men er vergeving van zonden en rechtvaardiging voor God me, de verdiende, ja, niet alleen dit, maar ook dat het kloosterleven een vervulling der geboden, en een opvolging van de raadgeringen
des

des Evangeliums in zich sloot, (eene leer die de kloostergeloften boven den H. Doop verheft,) en ten laatste dat de kloosterlyke stand verdienstelyker was dan alle andere, door God ingestelde, standen, b. v. die van Herders en Leeraars, Overheden, Vorsten, Heeren en soortgelijke, die in derzelver beroep zonder aanmatiging ener byzondere heiligheid werkzaam zyn. De voordragt der genoemde stellingen kan niet ontkend worden, men kan haar in de schriften der Leeraars xelve aanwyzen. By dit alles komt nog dat hy, die op deze wyze verstrikt wordt en in het klooster komt, weinig aangaande Christus leert.

Voorheen waren de kloosters scholen, in welke men in de heilige Schriften en in andere wetenschappen, tot nut der christelyke Kerk werd onderwezen, zoo dat Pastoors en Bisdommen uit de kloosters genomen werden; nu ziet het er, echter, geheel anders uit. Voortyds verzamelde men zich tot het kloosterleven ter onderrigting in de Schrift; nu wordt voorgegeven dat het kloosterleven aller verdienstelykst, en heiliger dan andere, door God ingestelde, levens standen zy. Wij noemen dit alles (zonder bitterheid) op, ten einde onze leer en hare gronden te duidelyker mogen verstaan worden.

Vooreerst leeren wy aangaande het huwelyk, dat de genen die niet ongehuwd kunnen blyven vryheid hebben in den echt te treden; aangezien geene geloften, Gods verordeningen kunnen ontzenuwen. Gods gebod, nu, luidt: 1. Kor. VII. ter vermijding van hoererij hebbe een iegelyk zyne eigene vrouw, en elke vrouw hebbe haren eigen man. Behalve dat dit goddelyk gebod bestaat, wordt ieder schepsel door deszelfs ingeschapene natuur gedrongen, welke allen, die de genadegave der kuischheid niet van God ontvangen hebben, tot

tot het huwelyk aanspoort, gelyk God zelf spreekt. Genes. II. het is niet goed dat de mensch alleen zij, ik wil hem eene hulpe maken, die bij hem zij.

Hier kan men niets tegen inbrengen. Men roeme de kloostergeloften en den kloosterlyken plicht zoo hoog als men kan of wil; Gods gebod kan door geene geloften krachteloos gemaakt worden. De Regtsgeleerden zeggen, dat geloften, die tegen het pauselyke recht strijden, niet verplichtende zyn: hoe veel te min, der zyn het dan die, welke tegen Gods gebod aandruischen!

Immers, indien men van de verplichtingen, uit de geloften ontstaande, onder geenerlei omstandigheid hadde kunnen ontheven worden, dan zou zulks ook door de Pausen niet hebben kunnen geschieden; want geen mensch mag den anderen van plichten onttrent God ontslaan. Daarom zyn de Pausen zoo voorzigtig geweest, om deze verplichtingen niet al te zeer aantedingen, en hebben dikmaals ontslag van dezelve verleend, b.v. aan den Koning van Arragon en aan vele anderen. Indien nu te bate van tydelyke aangelegenheden toegegeven wordt, hoe veel te meer moet dit ten voordeele der ziele geschieden!

Wydere: hoe durft de tegenpartij het houden der geloften zoo sterk drijven, zonder er op te letten, of de gelofte wel natuurlyk en betamelyk is? Eene gelofte, toch, moet in de uitvoering mogelyk zyn en met bedachtzaamheid en vrijwillig gedaan worden. Ondertusfchen weet men gentyg hoe weinig de kuischheid in 's menschen magt staat; en hoe gering is het getal, zoo wel der mannen als der vrouwen, die vrijwillig, welberaden de kloostergeloften hebben afgelegd! Men overreedt, ja somtyds dwingt men ze er toe, eer zy het gebruik van hun verstand bekomen hebben. Het is derhalve
onrecht,

onregtvaardig dat men zoo sterk op de verplichting, der gelofte gestand te doen, aandringt, aangezien toch allen bekenneren dat dwang en overijling met eene gelofte onbestaanbaar zijn.

Volgens sommige Kerkregelen en pauselyke regten zijn de geloften, beneden de vyftien jaren afgelegd, niet verpflichtende; want zy houden het daarvoor, dat men vóór dien tyd nog geen verstand genoeg heeft, om een plan voor zyn geheele leven te beramen.

Eene andere regel, nog toegesjelyker omtrent de menschelyke zwakheid, voegt er nog eenige jaren by, en verbiedt het afleggen der gelofte voor den ouderdom van achttien jaren. Op dezen grond kan het grootste gedeelte der kloosterlingen zich ontslagen rekenen; want zy zijn meestal in hunne kindschheid in het klooster gekomen.

Hoewel, ten laatste, het verbreken der kloostergeloften te berispen zy: volgt hier niet uit, dat de huwelyken van personen die in dit stuk misdraan hebben, gescheiden moeten worden; want Augustinus verklaart zich, 27. q. Cap. 1. Nuptiarum, tegen zulk eene scheiding; en Augustinus staat in de Christelyke Kerk in groote achting — hoezeer anderen de zaak naderhand anders begrepen hebben. Hoewel nu velen zich, krachtens Gods gebod, van de kloostergeloften ontheven geacht hebben, brengen echter de onzen nog andere gronden voor dezen vrydom by. Alle Godsdienst, toch, zonder goddelyk gezag ingesteld, om er regtvaardigen genade mede te verdienen, strydt tegen het Evangelie en tegen Gods bevel zoo als Christus zegt: zy dienen my te vergeefs met menschengeboden Matth. XV.

Ook is het de hoofdinhoud der leer van Paulus, dat men de regtvaardigheid niet mag zoeken door verdienst der door menschen uitgevondene, werken, maar hopen op Gods genade om Christus wil.

Men weet immers dat de Monniken
geleerd

geloofd hebben, dat ene, als zoodanig opgegevene, geestelyke gezindheid, voldoening aanbrengt voor de zonde, ons rechtvaardig make en Gods genade verwerve. Wat is dit nu anders, dan de waarde der genade in Christus gering achten, en de gerechtigheid des geloofs verraken? Hieruit volgt, dat de genoemde kloostergeloften te onrecht Godsdienst genaamd en dus niet verplichtende zijn; want ene gelofte, strydig tegen Gods gebod, is van geener waarde, gelyk ook de Kerkregels zeggen dat de eed tot geene zonden kan verplichten.

Paulus schryft aan de Galatiërs H.V. Gy zyt verre van Christus, gy die door de wet wilt rechtvaardig worden en hebt de genade gemist. Daarom zijn ook degenen, die rechtvaardiging in de geloften zoeken, van Christus afgeweken, en ontberen de genade Gods; want zy berooven Christus, die alleen rechtvaardig maakt, van desselfs eer, en kennen dere aan hunne geloften en aan het kloosterleven toe.

Nog engerymdere zaken, dan de bovengenoemde, hebben de Monniken geleerd, zeggende dat zy hunne goede werken op anderen konden overbrengen. Indien men zich niet ontsien wilde, allen onzin opteenoemen: hoe veel zou er nog, als leer der Monniken, welke zy uit schaamte loochenen, kunnen ten toon gesteld worden! Boven dit alles hebben zy de menschen overreed, dat de, door menschen uitgevondene, geestelyke standen, van rechtswege tot de christelyke volmaaktheid behooren. Dit heet immers rechtvaardiging in de werken zoeken, en het strekt tot geene geringe egeris in de christelyke Kerk, wanneer men aan het volk, ter verkrijging van rechtvaardigheid ene verdichte Godsdienst voor,

voorschryft, want de gerechtigheid des geloofs verliest alle waarde, wanneer de menschen deze zeldzame, de engelen nabootsende, geestelyk-gezindheid, endeze gewaande armoede, ootmoedigheid en kuischheid aanstaren. Hierty komt nog, dat de geboden Gods en de waarachtige Gods vrees in minachting komen, wanneer men hoort dat de volmaaktheid alléén by de Monniken huisvest. De christelyke maaktheid toch bestaat daarin dat men God ernstig vree, maar tevens hartelyk vertrouwe dat Hy ons om Christus wil genadig zy, wy onze belangen aan Hem voordragen, en, naar onze behoefte, hulp van Hem verwachten mogen — ook daarin dat men deze gezindheden met uitwendige goede werken pare, en getrouw zy in zyn beroep — maar niet in beddelarij, of in eene graauwe of zwarte kap enz. Het gros der menschen wordt ondertusschen door den valschen glans des kloosterlevens in velelei opzigten misleid. Wanneer het, namelyk, den ongehuwden staat boven mate hoort pryzen, gevoelen de gehuwden zich bezwaard, wanneer het aan de bedelaars alléén volmaaktheid hoort toekennen, ontstaat de zuurigheid, of men wel, zonder zich schuldig te maken, goederen bezitten en handel drijven mag, en wanneer het vernéemt dat de wraak slechts afgeraden, niet verboden wordt, zullen sommigen het niet voor zonde houden, bijsondere wraak te oefenen, welke nochtans, naar het gevoelen van anderen geenen Christen, ja zelfs aan de Overheid niet vry staat. Ook vind men vele voorbeelden opgeteckend van vrouwen en kinderen, die zich aan het huisbestuur onttrokken hebben en in het klooster gegaan zyn, hetwelk zy noemden: de wereld ontvlieden, en een, boven dat van anderen, Gode welbehagelyk leven leiden. Dan, zy wisten niet dat men

God

God dienen moet door gehoorzaamheid aan zyne, en niet aan, door menschen verdicte, geboden. Ondertusschen, die levens, wys is goed en welkome, welke naar Gods gebod ingerigt wordt, maar die is gevaarlijk, welke niet overeenkomstig hetzelfde is.

Hieromtrent behoorden de menschen onderrigt te wer, worden. Ook Gerson heeft reeds voor dezen de dwaallier der der Monniken, aangaande de volmaaktheid, voor eene nieuwig, haid verklaard.

Er staan vele ondeugende gevoelens met de kloostergeloften in verband; b.v. dat zy rein en rechtvaardig voor God maken — dat de christelyke volmaaktheid in haar zou bestaan — dat men, haar houdende, alle evangelische raadge, ringen zoo wel als geboden, hield — dat ze, oock voor anderen, verdienste lyke werken bevatten, welke men anderszins aan God niet schuldig zy.

Aangezien nu dit alles valschen verdict is: ver, valt de waardig en verplichtende kracht der kloostergeloften er door.

XXVIII.

Van de Magt der Bisschoppen.

Men heeft in voorgaande tyden veel over de magt der Bisschoppen geschreven, en sommigen hebben, tegen alle rede aan, de bisschoppelyke magt met de wereldlyke vereenigd, uit welke onbetamelijke vereeniging veel onrust ontstaan is. Onder het voorwendsel dat Christus hun daartoe de volmagt had ver, land, hebben zy niet alleen eene nieuwe Godsdienst geleerd, en onder voorbehouding, dat het hun vrystond, in sommige gevallen uitzonderingen te veroorloven, de gewetens met zwaren van be, dreigd, maar oock zich vermenen om, naar willekeur Keizers en Koningen aantestellen en afzetten.

Dixie moedwil is
reeds

reeds sedert langen tyd, door geleerde en godvrezende lieden in de Christenheid afgekeurd. Om deze reden hebben de onzen zich genoodzaakt gezien, om ter geruststelling der gewetens, het onderscheid tusschen geestelyke en wereldlyke magt aantewyzen, en geleerd, dat men beide magten, dewyl zy door God ingesteld zyn, grootelyks behoort te verbieden en te schatten, als de twee beste gaven, die God aan het menschedom geschenken heeft.

De onzen stellen het navolgende vast; de magt der Sleutelen, of de bisschoppelyke magt sluit in eene, door God verleende, volmagt om het Evangelie te prediken, de zonden te vergeven en te behouden, en de Sakramenten uittedeelen en te bedienen. Christus heeft zyne Apostelen met dit bevel uitgezonden: Zoo als de Vader my gezonden heeft, zoo zend ik u. Ontvangt den H. Geest: Wien gy de zonden vergeeft, dien zyn ze vergeven; en wien gy ze behoudt, dien zyn ze behouden. Deze magt kan alleen door middel der leer, of der prediking van Gods woord, en door de bediening der Sakramenten aan eenen of meer personen, naar dat het te pas komt, worden uitgeoefend, want het zyn geene ligchamelijke gaven welke zy mededeelt, maar eeuwige, namelyk eeuwige gerechtigheid, den H. Geest en het eeuwige leven. Deze goederen worden door geen ander middel, dan door het ambt der prediking en door de bediening der H. Sakramenten, verkregen; want Paulus zegt: het Evangelie is eene kracht Gods, om zalig te maken degenen die er aan gelooven. Dit zoo zynde, kan de geestelyke magt der wereldlyke nimmer in het minste hinderlyk zyn; aangezien de wereldlyke Regering eene geheel andere taak heeft, dan het Evangelie; immers zy beschermt niet de zielen, maar ligchaam
en

en bezittingen, door middel van het zwaard, tegen uiterlyke aanranding.

Deze beide besturen, geestelyken en werddlyk, moeten der halve niet onder elkander gemengd worden. De geestelyke magt moet het Evangelie prediken en de Sakramenten bedienen, mag zich met geene vreemde verrigtingen ophouden: geene Koningen aanstellen of afzetten, van geene verplichting omtrent werddlyke wetten of omtrent de Overheid ontslaan; ook aan geene werddlyke Regering de wet voorschryven, of zich met het bestuur van werddlyche zaken bemoeijen, terwijl Christus zelf gezegd heeft: Myn rijk is niet van deze wereld, en: wie heeft mij tot eenen regter tusfchen u gesteld? en Paulus Filipp. III: Ons burgerschap is in den hemel, en 2. Kor. X: de wapenen onzer ridderfchap zyn niet vleeschelyk, maar magtig voor God om de sterkten omver te werpen.

Op deze wyze onderscheiden de onzen de beide magten, en bevelen zy dezelve als hoogste gaven Gods op aarde; en, waar de Bifchoppen eene werddlyke magt bezitten, daar hebben zy dezelve niet in de hoedanigheid als Bifchoppen, krachtens een goddelyk regt, maar door keizerlyke of koninklyke vergunning, met betrekking tot hunne goederen, zonder dat zulks met de bediening des Evangeliums in het minste verband staat. Het bifchoppelyk ambt bestaat, naar goddelyk regt, in de prediking van het Evangelie, in de aankondiging van de zondenvergeving, in de beoordeeling der lue, in het uitmonstern van alle stellingen die tegen het Evangelie ftrijden, en in de ontzegging der Kerk, gemeenfchap aan hen die een openbaar ergerlyk leven leiden.

alles,

alles, nochtans, alleen met behulp van het woord Gods, zonder uitoefening van menschelyke dwangmiddelen. Bij

deze handelwijs zyn de toehoorders en de kerken aan de Bisschoppen gehoorzaamheid schuldig, naar de getuigenis van Christus. Luc. X: wie u hoort, die hoort my. Doch, by aldien

zy iets leeren, bevelen of gebieden, strijdig tegen het Evangelie. in dit geval gebiedt ons God dat wij hun niet mogen gehoorzaam zyn. Matth. VII: wacht u voor de valsche Profeten.

Gal. I. Alware het dat wy, of een engel van den hemel, u een ander Evangelie zouden prediken, dan hetgeen wij u gepredikt hebben, die zy vervloekt. 2. Kor. XIII: Wij kunnen niets tegen de waarheid maar voor de waarheid. Op eene andere plaats: naar de magt welke de Heer my gegeven heeft, om te beteren, niet om te verdooven.

Hiermede stemt het geestelyk Regt overeen, 2. q. 7. c. Sacerdotes, en in het hoofdstuk getiteld: over. Ook schryft Augustinus aan Petilianus: Zelfs die Bisschoppen, welke wettig verkoren zyn, mag men, indien zy dwalen, of iets strijdig tegen de heilige Schrift leeren of bevelen, niet volgen.

Wanneer nu de Bisschoppen magt hebben om in sommige gevallen met regterlyk gezag te handelen, b.v. in aangelegenheden die het huwelyk of de tienden raken: dan is dezelve een regt, door menschen toegestaan, terwijl, niet tegenstaande dit, de Vorsten (met of tegen dank) verplicht zyn hunne onderdanen, om des vredes wille, tegen eene onwettige behandeling te beschermen.

Eene andere vraag is, of de Bisschoppen magt hebben plegtigheden in de kerken invoeren, verordeningen omtrent de spyzten en de feestdagen te geven, en de orde der Kerkendienaars

te bepalen. Zy, die deze volmagt aan de Bischoffen toe, kennen, beroepen zich op het zeggen van Christus, Joh. XVI. Ik heb u nog veel te zeggen, doch gy kunt het nu niet dragen, maar wanneer hy, de Geest der waarheid komen zal, die zal u in alle waarheid leiden. Ook halen zy het apostolisch verbod Hand. XV. aan, gaande het den van het bloed en het verstikte, aan.

Byzonder gaarn en dikwyls beroepen zy zich echter op de verandering van den Sabbath in den Zondag. Hierin zien zy de uitgestrektheid van de magt der Kerk, welke een der tien geboden opgeheven en in deze verandering gemaakt heeft.

De onzen leeren hieromtrent het navolgende:

De Bischoffen hebben geene magt om iets, dat het Evangelie verbiedt, te bepalen of intevooeren. Dit is boven aange, wezen en het wordt, in de gehele negende Distinctie der geestelyke Regten, geleerd. Nu strijdt het tegen Gods uitdrukkelijk gebod, iets te bevelen met het oogmerk om den weg tot genade en zondenvergeving te banen; want wy lastoien de eer der verdienste van Christus, wanneer wy door de gehoorzaamheid aan menschelyke inzettingen genade willen verdienen. Het gevoelen, dat men zulks vermogt, heeft, zoo als bekend is, de menschelyke inzettingen talloos vermenigvuldigd, en aan dezelve den grootsten invloed verschafte, middeler wyl de leer aangaande het geloof en de gerechtigheid door het geloof geheel buiten aanmerking gekomen is. Diegenen die menschelyke inzettingen invoeren, handelen ook in zoo ver tegen Gods gebod, dat zy, de opvolging er van op het geweten bindende, de Christenheid weder onder een slaafsch juk van wettische gehoorzaamheid brengen, even als of de Christenen, om Gods genade te verdienen, eens, aan de levitische gelyk, vormige

vormige, Godsdienst moesten hebben, welker inrigting God aan de Apostelen en Bischoppen zoude hebben overgelaten. Zoo, toch, wordt de zaak in de schriften van sommigen voorgesteld, en het is zelfs waarschijnlijk, dat sommige Bischoppen door het voorbeeld der mozaïsche wet zich zelve misleid hebben. Wan hier dat het doodzonde zyn zou, op feestdagen, zelfs ook dan wanneer men er niemand aanstoot mede geeft, eenigen handarbeid te verrigten, de zeven getyden niet te lezen of niet te bidden, dat de eene of andere spys het geweten zou bezwaren; dat het vasten verzoening met God aantrengt; dat eene zonde, van welke men niet vrygesproken is, niet vergeven wordt, ten zy men hem, die de vryspraak geweigerd heeft, om dezelve verzoeken niet tegenstaande de kerkelyke Regten geene kwyttschelding van schuld, maar wel van kerkelyke straf in de hand des Geestelyken gesteld hebben.

Van waar dan de bereygdheid der Bischoppen, om het geweten der Christenen aan zoodanige instellingen te binden? Petrus, toch, verbiedt, Hand. XV., het jok op de halzen der jongeren te leggen; en Paulus zegt aan de Corinthiers, dat hem de magt gegeven was om te beteren, maar niet om te verderven. Waartoe dan deze instellingen, die slechts dienen om de zonden te vermenigvuldigen? Er zyn, bovendien, duidelyke uitspraken der Schrift, welke verbieden dat men van de gehoorzaamheid aan zulke instellingen Gods genade en de zaligheid verwachte. Zoo schryft Paulus. kol. II. laat niemand u een geweten maken over spys of over drank, of over bepaalde dagen, namelyk vierdagen, of nieuw-maanden of sabbathen, het welk de schaduw is van hetgeen toekomstig was; maar het ligchaam zelf is in Christus. Als mede is het dat gy met Christus de inzettingen dezer wereld afgestorven

zijt: waarom laat gy u dan, als of gy nog in de wereld leefde, door inzettingen vangen die daar zeggen: gy zult dit niet aangrijpen! gy zult dat niet eten! gy zult dat niet aanraken! — hetgeen toch alles onder de handen verteerd wordt — en zijn menschen gebod en leer, die eenen schijn van wijsheid hebben. Ook verbiedt Paulus, Tit. I. openlyk, dat men niet letten mag op joodsche fabelen en menschengeboden, die van de waarheid afleiden.

Even zoo spreekt Christus zelf Matth. XV. van hen, die de menschen tot gehoorzaamheid aan menschelyke geboden dwingen. laat ze gaan, zy zijn blind en leiders der blinden — en verwerpt soortgelijke vroomheid, zeggende: alle planten, die myn hemelsche Vader niet plant, die worden uitgeroeid. Indien nu de Bisschoppen de bereegdheid hebben ontelbare instellingen, tot verwarring der gewetens in de Kerk introvoeren: waarom wordt zulks dan door de Schrift zoo vaak verboden? waarom eene duivelsche leer geheten? Zyn dan deze waarschuwingen des H. Geestes alle zonder doel?

Aangezien, nu, het strijdig is tegen het Evangelie, om verzoening, genade en zaligheid van menschelyke instellingen te verwachten: is het den Bisschoppen ongeoorloofd, dezelve met dwang introvoeren en doortedrijven. Immers moet de leer der christelyke vrijheid, welke de knechtschap der wet noodeloos verklaart ter regtvaardiging, gehandhaafd worden, naar Gal. V. zoo staat nu in de vrijheid, waarmede Christus ons heeft vrij gemaakt, en laat u niet weder in het knechtelyk jok vangen; en moet men het voornaamste punt der evangelische leer voorstaan, dat de genade door het geloof aan Christus, zonder gehoorzaamheid aan menschelyke instellingen, verkregen wordt.

Op

Op de vraag, hoe men zich dan omtrent de viering van den Zondag, en dergelyke Kerkgebruiken moet gedragen? antwoorden de onzen aldus: Bisschoppen en Pastoors mogen alles doen ter bevordering der orde in de kerken, maar niets om de opvolging hunner verordeningen te doen voorkomen als een, ter veruering van genade, en ter genoegdoening voor de zonde, onontbeerlyke, Godsdienst, welker verwaarloozing, ook dan wanneer zy niemand aanstoot geeft, zondig werken zou. Zoo beval **Paulus** aan de Korintheers, dat de vrouwen in de vergadering haar hoofd moesten dekken, en dat aldaar de Leeraars ordelyk na elkander zouden spreken.

Zoodanige schikkingen zyn, in de christelyke byeenkomsten, om der liefde en des vredes wille noodig, en men is aan de Bisschoppen en Pastoors in zoo ver gehoorzaamheid schuldig, dat men ergernis en wanorde mijde. Maar men mag de gewetens niet er mede bezwaren, en zeggen dat die gehoorzaamheid tot de zaligheid bydrage, en de ongehoorzaamheid, ook buiten de ergernis om, zonde zij; gelyk men niet beweren zal dat de vrouw die, zonder ergernis te geven, blootshoofds gaat, zonde doet.

Even zoo staat het nu met alle heilige dagen en godsdienstige gebruiken. Zij die beweren dat de Kerk uit noodzakelykheid den Zondag in de plaats van den Sabbath gesteld hebbe, dwalen. Neen! de heilige Schrift zelve heeft den Sabbath afgeschaft, en geeft vrijheid om, na de openbaring van het Evangelie, de oudwettische gebruiken natelaten. Dewyl er echter een dag voor de godsdienstige samenkomsten diende vastgesteld te worden, verkoos de christelyke Kerk den Zondag, te meer om dat deze verandering een bewys en voorbeeld van de christelyke vrijheid gaf.

Er

Er zyn ook vele noodlooze twisten over de verandering der wet en des Sabbaths, en over de plegtigheden van het nieuwe Testament uit verkeerde meening ontstaan; dat de christelyke Gods dienst aan de joodsche gelijkvormig zyn moest, en dat Christus aan de Apostelen en Bisdommen hadde in last gegeven om nieuwe, ter zaligheid noodzakelyke, plegtigheden te verzinnen. De verwaarloozing van de zuivere leer aangaande de gerechtigheid door het geloof, heeft deze dwalingen in de Christenheid doen insluipen. Enige beweren dat men den Zondag, hoewel hij niet door God verordend is, moet houden, en bepalen zelfs wat men op de heilige dagen doen mag. Maar wat is dit anders dan het geweten in onzekerheid te brengen? Zij willen de menschelyke instellingen verzachten, maar men kan niets toegeven in hetgeen men ter zaligheid noodzakelyk keurt — en deze onontbeerlykheid zal men aan de menschelyke instellingen zoo lang toekennen, als men niet weet wat gerechtigheid des geloofs en wat christelyke vrijheid is. De Apostelen hebben de onthouding van het bloed en van het verstikte geboden, maar wie onderhoudt nog heden dit bevel? en wie zondigt er aan dat hij dit niet doet? Ook de Apostelen hebben niet bedoeld de gewetens te bezwaren, maar dit bevel voor eenen tyd gegeven, om erger nis te myden; en men moet niet vergeten dat hetzelve het groote punt in de christelyke leer niet heeft uitgewischt.

Bijna geene der oude Kerkregelen worden overeenkomstig derzelver instelling opgevolgd; zelfs vervallen dagelyks vele instellingen by de zoodanigen, die de Overleveringen ten zorgvuldigsten verdedigen. Het is derhalve onmogelyk de gemoederen ten deze gerust te stellen, dan door de onderrigting dat die instellingen

zettingen niet noodig zyn, en derzelver verval geen nadeel aan de zaligheid toebrengt. De Bischoppen zouden echter gemakkelijk hun gezag kunnen handhaven, wanneer zy geene inzettingen doordreven, die men, naar zyn geweten niet mag verbieden. Zy doen echter het tegendeel: zy verbieden de toediening des H. Sakraments onder beide gedaanten en huwelyk der Geestelyken, en nemen niemand aan, dan op eenen eed, doet hy de tegenovergestelde leer, die nogtans volkomen evangelisch is, niet zal prediken.

Zy die onze leer toegedaan zyn, begeeren niet dat de Bischoppen (hoewel zy er des noods wel toe verplicht zouden zyn) te koste van hun gezag vrede en eendragt in de Kerk zouden herstellen; maar zy smeeken de Bischoppen alleenlyk om de afschaffing van deze en gene onredelyke bezwaren, die tegen het, in de Kerk heerschende gebruik zyn ingevoerd, mischien in het begin nuttig waren, maar voor onze tyden niet meer passen. Men kan ook niet ontkennen dat sommige verordeningen op misvalling rusten, daarom moesten de Bischoppen in die stukken togevendheid gebruiken, hetgeen de eenigheid in de christelyke Kerk niet hinderen zou; want vele menschelyke inzettingen zyn door den tyd van zelve in onbruik gekomen, en men behoeft ze, volgens de uitspraak der pauselyke regten zelve, niet te volgen. Indien men echter geene matiging of afschaffing van, tegen het geweten strydige, verordeningen mogt kunnen verwerven, dan moeten wy den apostolischen regel volgen: **Gode meer te gehoorzamen dan den menschen**.

Petrus verbiedt de Bischoppen om, met gewaande volmagt, willekeurige heerschappy te voeren. Ons doel is in geenen deele om de magt der Bischoppen te verkorten, maar men smeekt om ont-
heffing

heffing van gewetensdwang, die tot de zonde leidt. Indien zy hier geen gehoor aan geven, dan moeten zy in het oog houden dat zy aan God rekenschap zullen moeten geven, daar zy door deze hunne halstarrigheidscheuring veroorzaken, welke zy behoorden te beletten.

BESLUIT DEZER ARTIKELEN

Deze zijn de voornaamste artikelen welke wy voor strydig tegen Gods woord houden. Hoewel wy nog veel meer misbrutken hadden kunnen opnoemen, hebben wy ons stecht, om wydloopigheid te myden, by de opnoeming der voornaamste, uit welke de natuur der overige ligt kan opgemaakt worden, bepaald, want er is ook wel klagt ontstaan over den ojslaat, de bedevaarten en het misbruik van den ban — en tusshen de Pistoaren en monniken getuist over het hooren van de biecht, de begravenissen, de lykpredikationen en talloos vele andere dingen, welke wy om best wil en uit bescheidenheid hebben laten rusten, om de aandacht des te meer by het voorgestelde te bepalen. Ook denke men niet dat wy uit haat, of met oogmerk om te smaden gesproken hebben. Wy hebben alleen het noodige gezegd, opdat men des te duidelyker zien mogt dat wy noch in de leer, noch in de plegtigheden, iets hebben aangenomen dat strydig ware tegen de heilige Schrift of tegen de algemeene christelyke Kerk. Het is, immers wel reldkundig dat wy (zonder grootspraak) met Gods hulp verhoed hebben, dat geene nieuwe en goddelooze leer in onze kerken zy ingestopen of heerschend geworden. De bovenstaande artikelen hebben wy, naar den inhoud van het bevelschrift, willen overleveren, om aan te wyzen wat wy en de onzen gelooven en leeren. Het gebrekkige dat iemand er in vinden mogt, willen wy gaarne, door onderrigting op schriftuurlyken grond, uit den weg ruimen.

Over Keizerlyke Majesteits onderdanigste

JOHANNES, Hertog van Saksen, keurvorst.

GEORG, Markgraaf van Brandenburg.

ERNST, Hertog van Luneburg.

FILIPS, Landgraaf van Hessen.

WOLFGANG, Vorst van Anhalt.

De stad Nürnberg. De stad Reutlingen.

